ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 3757 1885 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ · Էջմիածին—Արիստակէս Եպիսկոպոս Սեդրակեան.......... Ա · ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ · Կաթողիկոսական ընտրելին..........
ԶԱՓԱԳԻՏԱԿԱՆ · Հարսին աթոռը.......... Յ · ԵՈՒՍՈՒՖԵԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ · Ֆրանսայի գաղթային աշխարհակալութիւնը..........
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ · Կենաց գեան (բանաստեղծական խորհրդածութիւն) ՀԵՆՐԻԿՈՍ ՆԵՆՉԻՈՆԻ թարգմ.......... ԱՐՍՈՒԿԷՍ
ՆՈՐԱՎԷՊ · Երէկուան պատմութիւն մը (ԲԻԷՐ ՍԻՎՐԱՔ)..........
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾՆԵՐ · Հաւաքուած ի Հայ գիւղս Հաւաքեց Յ · ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
ԶԱՆԱԶԱՆՔ · «Նիւ—Եորք Հէրալտ»..........
ՔԱՂՈՒԱԾ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԼՐՈՑ · Արտաքին, Ներքին, Ազգային..........
ՍԻՄՕՆԷ ԵՒ ՄԱՐԻ · (ԿԶԱՎԻԷ ՏԸ ՄՕՆԹԷՓԷՆ) թարգմ.......... Մ · ՋՕՊԱՆԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կ· Պոլիս	—տարեկան	կէս ոսկի Օսման ·
» »	վեցամսեայ	Քառ » »
Գաւառներ	տարեկան	կէս » »
Օտար քաղաքներ	տարեկան	12 Ֆրանք
Թղթատարութեան ծախք տարեկ·		15 ղահ· արծաթ
Մէկ թերթին գինն է		60 փարայ

Մասիսի խմբագրութեան ուղղեալ ո՛ եւ է գրութիւն կամ նամակ պէտք է ուղղել առ

Խմբագրութիւն Արեւելք և Մասիս լրագրաց
Ղալաթիա, Նորատունկեան խան

Կ· ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՑ
1885

ԴՐԱՄԱԿԱՆ

ԳԱԼԱԹԻՈՅ ՊՈՐՍԱ

Գալաթիա, 15 փետր.

ԸՆԹԱՑՔ ՓՈԽԱՆԱԿԱԳՐՈՑ

3 ամիս Լոնտրայի վրայ (պանքայի) 110 1/8
3 » » » (վճռականին) 109 3/4
3 » Բարիզի » (պանքայի) 22 95
3 » » » (վճռականին) 23 02 1/2

ԸՆԹԱՑՔ ԱՐԺԷԹՂԹՈՑ

Օսմանեան Քօնսօլիտէ

Դահեկան
Երեք երեկոյ գոց. (Միաց. D. Սէրի) 19 9
Պօրսայէն գոցուելէն վերջը » 19 15
Բերայի մէջ .... » 19 11
Առաւօտուն բացուեցաւ » 19 10
Բարձրագոյն գին .... » 19 11 1/2
Նուազագոյն » .... » 19 10
Կէս օրին .... » 19 11

Փոխառութիւն 1858) / » 1862) A. Սէրի անգլ. ոսկի 37 15
» 1860) / » 1863) / » 1872) B. » » » 21 20
» 1865) / » 1869) / » 1873) C. » Օսմ. » 19 5

Իւնիֆիէ Եգիպտական

Երեք երեկուն գոցուեցաւ 75 22 1/2
Այս առտու բացուեցաւ Գ. Կ. 75 5
Կէս օրին 75 5

ԲԱԺՆԵՏՈՄՍՔ

Ռօսիէթէ ժէնէրալ....... Գ. Կ. Անգլ. Լր. 3 15
Քրէտի ժէնէրալ...... » » Օսմ. » 6 32
Պանք տը Գօնս............ » » » » 5 20
Ռօս. Շանժ է վալէօր... » » » » 3 25
Թրամուէյ....................... » » » » 272 1/2
Բուժէլիի երկաթուղի .... Ֆր. 47
Օպլիկասիօն տը Բրիօրիթէ .... » 405
Բաժնեթուղթ Լաւրիօմի .... » 70

Ընթացք դրամոց

Օսմանեան ոսկի .... ղրշ. ... 100
20 ֆրանքնոց .... » ... 87 24
Անգլիական ոսկի .... » ... 110 12
Բօլ իմբէրիալ .... » ... 90 3
Քրիմից .... » ... 51 15
Ռուպլի թղթադրամ........................ » ... 8 60
» արծաթ .... » ... 89 20
Ֆիօրին .... » ... 9 3
Մէճ. արծ. (տարբ.)......................... » ... 108 1
Վեցնոց .... » ... 103 10
Հինգնոց .... » ... 103 10
Մեթալիք .... » ... 98 30
Պղինձ .... » ... 800
Թղթադրամ .... » ...3000

ԵւՐՈՊԱԿԱՆ ՊՈՐՍԱ

Լոնտոն, 26 փետրվար ժամ 5 վայր. 15 երեկոյ
Անգլ. քօնսօլիտէ գոցուեցաւ 98 5/8
Օսմ. բացուեցաւ 17 3/8
» » գոցուեցաւ 17 9/16
Միացեալ կրուբ 1 37
» » 2 21
» » 3 .... 17 1/2
Փոխառութիւն ....1877 .... 83 1/2
Պանք Օթօման 14 1/8
Ռուսական փոխառ. 73 (գ. կ.) 96 5/8
Եգիպտական միացեալ (իւնիֆիէ) 67 1/2
» առանձն. (բրիվիլէժիէ) 88 1/4
Տայրա Սանիէ 65 1/2
Տօմանիալ (փոխառ. Րօչիլտ) 87 1/2
Հունգարական պարտաթուղթ 1877....... —
Փոխանակութիւն Բարիզի վրայ .... —

Վիէննա, 26 փետրվար ժամ 4 երեկոյ
Փոխանակութիւն Լոնտոնի վրայ 124 50
Օսմանեան երկաթուղի 22 70

Բարիզ, 26 փետրվար ժամ 3 վայր. 45 երեկոյ
Ֆրանսական Ռանթ 4 1/2 %......բաց 109 80
» » 3 %......բաց 81 67 1/2
Օսմանեան քօնսօլիտէ բացուեցաւ 17 65
» » գոցու. գ. կ. 17 90
Միացեալ պարտք Սէրի Բ. 21 50
» » Գ. 17 80
» » Դ. .... — —
Օսմանեան երկաթուղի 47 50
» Րէժիի բաժնեթուղթք .... —
Պանք Օթօման... 610
Գրէտի Լիօնէ 552 50
» Ֆօնսիէ գ. կ. 1336 25
Բաժնետոմս Լիոնի (գուբ. կտր.) 1270
Սուէզի ջրանցք .... Բարձրացում 2025
Ռուսական 5 % 1877ի (գ. կ.) 99 3/8
Իտալական Ռանթ (գ. կ.)......................... 97 70
Եգիպտական միացեալ գոց 344 37 1/2
Սպանիական (արտաքին) (գ. կ.) 61 5/8
Բրիօրիթէ Թիւրք.. 415
5% Հելլենական (գ. կ.) 346 25
Չէք Լոնտրայի վրայ 25 36

ԲԱՐԻԶ ԲԹԻԹ ՊՈՒՐՍ

փետրվար 26 ժ. 10, վ. 45

Ֆրանս. Ռանթ, 4 1/2 %.................................. 109 75
Օսմանեան » 17 75
Եգիպտական միացեալ 341 25

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

34րդ ՏԱՐԻ | 1885 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16 | ԹԻՒ 3757

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ

....

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՍՐԲԱԶԱՆ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ

Ո՛չ կարող եմ, ո՛չ ալ տրամադիր ի հանդէս ածել մի առ մի այն ամէն եկեղեցական դէմքերն, որոց հանդիպելու պատեհութիւնն ունեցայ յէջմիածին: Կրօնաւորաց դունդին մէջէն կը շատանամ ընտրել մի քանի անուններ եւ եթ, ոյք յանցելումն դեր մը կատարած են, կամ որոց առիթներ պիտի չպակսին հաւանօրէն յապագային իրենց անունները մեզ լսելի ընել տալու: Հոգ չէ թէ այդ անուններն անախորժ կամ քաղցրահնչիւն շեշտով հնչուին: Պատմութեան համար գործիչ մը հաւասարապէս շահագրգռական է, թէ նա լինի մի Գադիկ, կամ մի Տէր Կիրակոս, ինչպէս լրագրութեան համար միեւնոյն արժէքն ունի լուր մը որ ուրախառիթ է, լուր մը որ տխրազդեցիկ է: Տարբերութիւնն այն զգացմանց վրայ է միայն որոց ծնունդ կուտան մեր սրտին մէջ լուր մը կամ պատմական յիշատակ մը:

Մեր արդի կացութեան մէջ կարօտ ենք բաւական աշխատանաց որպէսզի հնարաւոր լինի մեզ պատահել այնպիսի դէմքերու որոց վրայ մեր աչքերն հանգչին հրճուանօք: Չեմ սխալիր անշուշտ թէ ի դասս այդ մենաշնորհեալ եկեղեցականաց դասեմ Արիստակէս Սրբազան Սեդրակեան, առաջնորդ Վրաստանի և Իմերէթի թեմին, որոյ աթոռանիստ քաղաքն է Տփղիս:

Իբր մի մեծ և կեդրոնական քաղաք, Տփղիսի անունը միշտ ակնածելի եղած է մեզ, և մեր մարդկային տկարութեանց շնորհիւ մեծ քաղաքի մը փայլէն մասն և բաժին կը հանենք անոնց ալ, ոյք բարեբաղդութիւնն ունին պաշտօնական աթոռի մը վրայ բազմիլ այդ օրինակ քաղաքաց մէջ: Բայց ի՞նչ ըսել. պարծանաց տիտղոս մ'է՝ նաեւ մեծ քաղաքաց համար լինել օթեւան այն ամէն աշխարհային հրապուրանաց, զորս սուրբ հարք դատապարտած են իբր սատանայական որոգայթք: Եւ այդ որոգայթներու դէմ պատերազմի հզօր միջոց համարած են քօղածածուկ պահել կրօնաւորաց դէմքերն կամ լաւ եւս աչքերն. զի աչքերն են լաւագոյն միջնորդ ի մէջ բնութեան պարգեւաց և սրտի տրոփմանց: Կեանքի բարոյական պատերազմներու մէջ վեղարը վարդապետին համար կ'ընծայէ այն ապահովութիւնը, ինչ որ միջնադարեան պատերազմներու մէջ երկաթէ դիմակը քաջամարտիկ ասպետաց համար: Բայց մեր յարափոփոխ կեանքի մէջ ամէն ինչ վեր ի վայր կը յուզուի եւ այս ճակատագրին հպատակած են պատերազմներն ալ, նիւթական լինին թէ բարոյական: Երկաթէ դիմակը թանգարաններու մէջ հետաքրքրութեան առարկայ մ'է այսօր, իսկ վեղարը դեռ կը ծածանի մեր կուսակրօնաց գագաթներու վերեւ: Դրօշա՞կ է թէ զէնք: Ինչ որ ալ լինի, կարօ՞ղ է նոր կեանքի նոր օրինակ պատերազմներու մէջ վեղարը անծակելի վահան մը լինել այդ սուրբ ճակատաց դէմ լարուած նետերուն:

Բայց թուի թէ վեղարին ամենալաւ աջակիցն է կենաց մարտին մէջ պատուական ծերութիւնը: Թէ կրօնաւորն միանգամ մտնէ անդորր այդ նաւահանգիստն, վերջացած են իրեն համար կենաց ովկիանոսի ա-

լէկոծութիւնք, և այնուհետեւ կարող է արհամարհական ակնարկներով հայել նորացեալ մոլութեանց վրայ : Այս խմատուն աւանդութեան շնորհիւ էր անշուշտ որ Կովկասու ստամնի—ստա՛ն միանդամայն սիրուն մոլութեանց-ատաջնորդական աթոռն բաժին էր այն եկեղեցականաց որոնց գլուխներն պսակուած էին արծաթափայլ խոպոպիքներով, որպիսիք էին Մակար և Այվազովսքի ծերունազարդ արքեպիսկոպոսունք : Այլ ո՞ր աւանդութիւն մեր օրերն կարող է յաւիտն կանդուն մնալ : Հարուածեցաւ նաեւ պատկառելի ծերութեան աւանդութիւնն եւս և այսօր Տփղիսի առաջնորդարանին մէջ կը բազմի մի երիտասարդ եպիսկոպոս, որ եկեղեցականութեան համար կարող է կոչուիլ դեռատի :

Երբ դեռ պարզ վարդապետ էր Արիստակէս Սրբազան այց եկած է Պոլիս ուր ձեռնարկած էր Փրանսերէն լեզուի ուսման, հմկապատկեր պոլսեցի վարդապետներու : Հայր սուրբին սատ թողած տպաւորութիւնները լաւ էին : Բաւական ժամանակէ ի վեր Նորին Սրբազնութեան անունն յաճախ լսելու պատեհութիւն ունէի : Նոյն իսկ նորա, որք եկեղեցականի մը գովեստ կարդալէ առաջ բաւական մտատանջութեան մէջ կը գտնուին, յարգանօք կ՚արտասանէին Նորին Սրբազնութեան անունն : Ուշադրութեան արժանի երեւոյթ • Մշակ եւս աննպաստ չէր Արիստակէս Սրբազանին: Երբ Տփղիս հասայ, գլխաւոր փափագներէս մին էր շուտ ներկայանալ Նորին Սրբազնութեան, բայց նա մեկնած էր արդէն Էջմիածին : Մայիսի 5ին միայն կէս օրէ վերջ կարող եղայ Էջմիածնայ վանքի պարտիզին մէջ մերձենալ Սրբազանին : Երկար տարարողութեանց հարկ չկար շուտով միմեանց ծանօթանալու համար :

Երբ համակրանք կը տածենք այնպիսի անձի մը համար զոր չենք տեսած և որ ծանօթ է մեզ լո՛կ ի համբաւոյ, ընդհանրապէս փոքր ինչ անձկութեան մէջ կը մնանք յորժամ կը մօտենայ վայրկեանն յորում զնա ի մօտոյ պիտի ճանչենք : Արդեօք պիտի ներկայանա՞յ մեր աչաց այն դէմքը զոր վարժէինք մտովին պատկերացնելու • Նոյնը պատահեցաւ ինձ Արիստակէս Սրբազանի առթիւ : Կրօնաւորայ բազմութեան մէջ յառաջ եկաւ մի երիտասարդ եպիսկոպոս : Հասակը գեղեցիկ էր և բաւական երկար—աղւոր կնոջ մը վայելուչ հասակ—աւելի նիհար կրնար համարուիլ քան գէր : Կը տեսնէի հայկական թուխ դէմք մը զարդարեալ գեղեցիկ չափաւոր մօրուքով մը, և այդ դէմքին վրայ կը ծածանի թեթեւ մելամաղձութիւն մը զոր անոյշ ժպիտ մը կուգայ մերթ ընդ մերթ քաղցրախառնել: Եթէ մարդ ոչ—ի հարկէ արանց—դէմքը կրնայ ցոլացնել յինքն մինչեւ մէկ աստիճան ներքին զգացմանց և մտաւոր զարգացման նշոյլները, կրնանք ըսել թէ Արիստակէս Սրբազանի դէմքն իրեն համար շատ նպաստաւոր կը բարբառէր :

Թէ՛ այն օրն և թէ՛ ապա բաւական երկար տեսակցութիւններ ունեցանք Սրբազանի հետ, յորոց միշտ լաւ կերպով տպաւորուեցայ: Պատդամաւորաց ժողովոյն մէջ բնական էր որ Վրաստանի և Իմերէթի մեծ թեմի առաջնորդը գրաւէր կարեւոր դիրք մը: Պաշտօնի մեծութեան միացած անձնական արժանիք յոյժ փափագելի կ՚ընծայէին Արիստակէս Սրբազանի աջակցութիւնը կաթողիկոսական ընտրելեաց : Որչափ մեծ օժանդակութիւն էր աշխարհական պատգամաւորաց համար այսպիսի եկեղեցականի մը իրենց հետ, այսինքն ընդհանուր Ռուսիոյ Հայոց հետ, մէկ սիրտ մէկ հոգի լինելն : Իմերէթի և Վրաստանի աշխարհական պատգամաւորն եւս, Պ. Արգար Յովհաննիսեանց, լինելով ջերմ Ներսիսական, Ներսէս Սրբազանի ընտրութիւնը շրջապատեալ էր յաջողութեան վստահելի պայմաններէ: Աշխարհական պատգամաւորաց ամէն խորհուրդները խորհրդակից էր, ամէն աշխատութեանց աջակից : Երբ եկեղեցականք ուկն կը գտնեն ազգային սրտի բաբախմանց և իրենց նուիրական պարտականութիւն կը համարին գոհացում տալ ազգային պահանջմանց, արժանաւոր են իրենց կոչման և կը հանդիսանան ազգի ու եկեղեցւոյ երախտաւորներն :

Արիստակէս Սրբազան ընդունած է խնամեալ կրթութիւն մը և գրական վաստակներ եւս նուիրած է մեր մատենագրութեան : Եթէ իբր եկեղեցական քննենք զինքը, կրնանք ըսել թէ եկեղեցականութիւնը նորա համար արուեստ մը չէ, ապրելու միջոց մը չէ, և ոչ իսկ լոկ աշխարհային փառաց և պատուոց բարձրունքները մագլցելու

պատուանդան մը։ Եկեղեցականութիւնը ազգային, կրօնական և միանգամայն հայրական պարտաւորութիւն մ'է նորա համար։ Կրնամ ըսել թէ մարդկային սիրտ ունի։ Թէ օր մը եկեղեցականաց ոմանց—զի մարդ սխալական է—դայթակղական ընթացքը պարտըկելու համար բարձր քաղաքագիտութիւնը, կամ լաւ եւս բարձր շահադիտութիւնը պահանջէ անմեղը, թշուառը, տառապեալը, որք կուգան ապաստան որոնել եկեղեցւոյ գիրկը, լռել զօրաւորին, մեղապարտին, անարժան եկեղեցականին, Արիստակէս Սրբազան չէ որ իւր հայրական զգացումներն պիտի զոհէ ի պաշտպանութիւն անիրաւաց։ Արիստակէս Սրբազանի նման եկեղեցականաց համար եկեղեցականութիւնը տօ—ըէ խանաֆօ—նիէ—ն մը չէ, որոյ անդամք դաշինք դրած լինին ընդ միմեանս պաշտպան հանդիսանալու ամէն անիրաւութեանց ընդ հովանեաւ կրօնից։

Ինչ որ ալ լինի գիտութեան ազդեցութիւնը, ինչ որ ալ լինին հետեւութիւններն այն մեծամեծ խնդրոց որք կը յուզուին, կրօնք և եկեղեցի իրենց դրօշակը միշտ պիտի կարենան բարձր պահպանել եթէ նորա ծալքերու վրայ միշտ գրեն ԳԹՈՒԹԻՒՆ։ Մեր դարուն վերջին քառորդը «գթութեան» նուիրեալ է։ Մատենագրութիւն և գիտութիւն կը մօրակին այդ զգացման ներքեւ. իցէ՛ թէ մեր եկեղեցականք օտարոտի չմնան այն ոգւոյն որ կը շրջապատէ զամէն ոք։ Եւ յետոյ, եթէ ակնարկ մը տանք մեր անցելոյն, պիտի տեսնենք թէ՝ հայ ժողովուրդի սրտին մէջ անմոռանալի մնացած է ոչ թէ այն վարդապետը որ միայն աստուածաբան է, պերճախօս է, զօրաւոր է և խոհուն է, այլ նա որ ժողովուրդի հայր եղեր է, անոր ցաւոցը հետ լացեր է, անոր թշուառութիւնը մխիթարեր է։ Եւ ինչո՞ւ որոնել անցեալն. ո՞չ ապաքէն ներկայն մեզ ցոյց կուտայ Ներսէս Վարժապետեան մը, Խրիմեան Հայրիկ մը։

Իմ կարճ տեսակցութիւններս Արիստակէս Սրբազանի հետ, բաւական չէին զիս համոզակեր առնելու Նորին Սրբազնութեան արժանեաց մասին։ Թէ՛ ուսեալ և թէ՛ անուս ամէն կարգի անձերէ բաւական տեղեկութիւններ քաղեցի, ամէնն ալ նպաստաւոր Տփղիսի Գեր. Առաջնորդի համար։ Առիթ չունեցայ հանդիպիլ մի այնպիսի անձի որ դէթ գանգատ մը յայտնէր Նորին Սրբազնութեան դէմ։ Մխիթարական էր այդ երեւոյթը, մինչ այնքան սրտաբեկ տեսարաններու վկայ եղայ, որոց վրայ կը խօսիմ ուրիշ յօդուածով։ Վստահ ենք որ Արիստակէս Սրբազան յարատեւելով իւր ընթացքին մէջ, հայ եկեղեցւոյ երախտամատոյց որդիներէ մին պիտի լինի։

Արիստակէս Սրբազան գործունեայ և աշխատասէր եպիսկոպոս է. կ'այցելէ իւր ընդարձակ թեմին զանազան մասերը, ի մօտոյ տեղեակ կը լինի իւր ժողովուրդի այլ և այլ պիտոյից և կ'աշխատի նոցա գոհացում տալ։ Նոյնպէս խիստ շատ հոգ կը տանի կրթութեան ծաւալման և եկեղեցական բարեկարգութեան։

Միայն դիտողութիւն մը։ Շատերուն կարծեօք, ինչ ինչ պարագայներու մէջ Տփղիսի Առաջնորդը կրնայ առանց վտանգի մի քիչ աւելի ճկուն լինել։ Յարաբերական գործերն այժմ այնպիսի վիճակի մէջ են որ ճկուն լինելն ոչ թէ վնասաբեր, այլ օգտակար կրնայ լինել։

Եթէ Ներսէս Սրբազան երթար յէջմիածին, շատերուն քով փափագ մը կար որ իւր գըլխաւոր աջակիցն ընտրէր Արիստակէս Սրբազանը՝ որոյ ներկայութիւնն յէջմիածին մեծապէս օգտակար կրնար լինել Նորընտիր Կաթողիկոսին։ Այժմ եթէ ընդհանուր ազգին բաղձանաց համաձայն Խրիմեան Սրբազան ընտրուի ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, փափագելի է որ կարեւորութիւն ընծայէ այս խորհուրդին։ Փոխանակ Թուրքիայէն մի վարդապետ կամ եպիսկոպոս միասին տանելու, աւելի օգտակար է որ Նորընտիր Կաթողիկոսն իւր խորհրդականներն ընտրէ Ռուսիոյ Հայոց եկեղեցականներէն։ Թուրքիացի հայ եկեղեցականի մը համար ի հարկէ բաւական անծանօթ վայր մ'է Ռուսիան։ Ո՛չ օրէնքներն, ո՛չ սովորոյթք, ո՛չ աւանդութիւնք, ո՛չ անցեալ, ո՛չ մի բան ծանօթ է Թուրքիայէն անդ գաղթող եկեղեցականի մը. նոյն իսկ հայ տարրն անծանօթ է նմա, և դժուար է որոշել բարեկամն ու թշնամին, կեղծաւորն ու անկեղծն։ Հայոց կաթողիկոսը եթէ չուզեր աններելի սխալներ գործել, անհրաժեշտ պարտականութիւն մ'ունի այն է համար բնի

կովկասցի եկեղեցական թէ աշխարհական ընտիր խորհրդականներէ շրջապատուիլ: Սեդրակեան Արիստակէս Սրբազան կարող է Խրիմեան Սրբազանի վստահելի աջ բազուկն լինիլ և գործոց բարւոք 'մատակարարութեան մեծապէս նպաստել:

Այս առթիւ մի քանի խօսք. Թուրքիոյ Հայոց պարտականութիւնն է հետամուտ լինիլ որչափ հնար է ընդարձակ տեղեկութիւններ ստանալ Ռուսիոյ Հայոց եկեղեցականութեան վերաբերմամբ, ճանաչել զանոնք: Անցեալ տարի կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ Թուրքիոյ Հայոց եկեղեցական Համագումար ժողովը բաւական մեծ սխալ մը գործեց, այն է կաթողիկոսական եօթն ընտրելեաց մէջ միայն ' մէկ հատ ռուսահայ եպիսկոպոսի անուն դրաւ, այն ալ ճիշդ նոյն անձն որ գէթ այժմ մեծ համակրութիւն մը չվայելեր Ռուսիոյ Հայոց մէջ: Չենք գիտեր թէ ի բաց առեալ Ներսէս և Խրիմեան Սրբազաններն միւս եպիսկոպոսունք ի՛նչ բացառիկ յատկութիւններ ունէին որ վեր դասուէին Ռուսիոյ հայ եկեղեցականներէն: Գէթ երեքն պէտք էր որ Ռուսիոյ Հայերէն լինէին, և ի հարկէ երեք արժանաւոր եպիսկոպոսունք կարելի էր գտնել հայ եկեղեցականութեան կեդրոնավայրին մէջ: Բայց կարծեմ թէ նոցա մեզ անծանօթ մնալն էր գլխաւոր պատճառն այս մերժման:

Փափաքելի է որ Խրիմեան Սրբազանէ վերջ մեր կաթողիկոսական ընտրելին լինի մի ռուսահայ եպիսկոպոս. սահմանափակել կաթողիկոսական ընտրութիւնը միայն Թուրքիոյ հայ եկեղեցականութեան համար, չենք կարծեր որ ազգին և եկեղեցւոյ օգտակար քաղաքականութիւն մը լինի: Երբ կ՚ունենանք Ներսէսներ և Խրիմեաններ որք ընդհանուր Հայութեան մտաց և սրտին վրայ տիրապետած են, ոչինչ ունինք ըսելիք. բայց, դժուար է միշտ պատահիլ այդպիսի եկեղեցականաց: Կրթնելով մեր քուէից առաւելութեան փակել կաթողիկոսութեան դռներն Ռուսիոյ հայ եկեղեցականաց առաջ, ամենավտանգաւոր գործ մ՚է և ամէն բանէ աւելի կը նպաստէ էջմիածնայ և մեր մէջ ցրտութիւն ձգելու: Եթէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը այնքան դժուարութիւն յարոյց վերջին ընտրութեան ժամանակ մեր Ազգ. ժողովոյ քուէներն ընդունելու իբր ընդհանուր Թուրքիոյ Հայոց քուէներն, գլխաւոր դժուարութիւնները Սինոդի կողմանէ ծագում առին:

Ապագային համար Արիստակէս Սրբազան Սեդրակեան հաւանօրէն կաթողիկոսական լաւ ընտրելիներէն մին կը լինի: Ընդհանուր ազգին շահը կը պահանջէ որ այսպիսի եկեղեցականք բաւական ժամանակ անցունեն էջմիածնայ մէջ, ամէն գործերը լաւ ճանաչեն, և երկար փորձառութիւն ունենան իրաց ու անձանց:

Պիտի գայ օր մը, որ Հայոց Կաթողիկոսի համար պիտի պահանջուին այնպիսի յատկութիւններ որոց կարևորութիւնը, կամ լաւ ևս պէտքն առ այժմ մեզ անհրաժեշտ չթուիր: Ամէն աշխարհի մէջ բարձր պաշտօններու համար նախապատրաստական աշխատութիւնք կարևոր են: Այս բնական օրէնքին մենք ևս պարտինք հպատակիլ և մեզ համար կենսական կարևորութիւն ունեցող աթոռներու համար մարդ պատրաստենք այժմէն, որպէս զի ապա զղջալու վիճակի մէջ չգտնուինք: Անոնք որ կը զղջան, միշտ յանցաւոր են:

Ա. ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐԵԼԻՆ

Ամեն. Տ. ԽՐԻՄԵԱՆ Ս. ՀԱՅՐԻԿՆ է այն Ընտրելին, զոր թէ՛ Թուրքիոյ և թէ՛ Ռուսիոյ Հայոց ստուար մեծամասնութիւնը կը փափաքէր տեսնել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսական Աթոռին վրայ: Իրողութիւն մ՚է այս, զոր չեն կրնար ժխտել անոնք իսկ որք «Վասպուրականի Արծուին» արժանեաց մասին տարակարծիք են մեզմէ: Իրողութիւն մ՚է այս, զոր կը հռչակէ կամ կը խոստովանի ամէն ոք որ տեղեկութիւն ունի Հայ ազգին մեծամասնութեան կարծեաց և փափաքանաց, — Երեսփոխանութեան, Կ. Պոլսոյ Հայերուն, Ռումէլիի և Անատոլուի, Հայաստանի և Կիլիկիոյ, Ռուսական Հայաստանի, Կովկասիոյ, Ռուսիոյ, Պարս-

կաստանի և Հնդկաստանի Հայոց ստուար մեծամասնութեան կարծեաց ու բաղձանաց։

Եւ միթէ պարզ դիպուածո՞վ մ'է որ Խրիմեան Հայրիկն ընդհանուր Հայութեան կողմէ կը հռչակուի իբրեւ արժանագոյնն յաջորդելու ողբացեալ Տ. Ներսէս Սրբազանի հրաժարմամբ ու մահուամբ անտէր մնացած Աթոռին ։

Բնազդմամբ մ'է՞ արդարեւ որ կ'արտասանուի Խրիմեան Հայրիկին սիրելի անունն, այլ ո՛րչափ բնազդումներ խորախորհուրդ մակածութիւններէ և ամենանուրբ հաշիւներէ աւելի խորունկ հիմեր ունին, և աւելի արդիւնաւոր հետեւանքներ արտադրել կոչուած են ։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը դիւանագիտական պաշտօն մը չէ, և չի նմանիր այն մասնագիտական պաշտօններու, յորս ինչ ինչ հաստատատիպ կարողութիւններ և որոշեալ հմտութիւններ միայն կը պահանջուին, և յորս պէտք չկայ պաշտաման մը բարոյական ու ժողովրդային նշանակութիւնն ի նկատ առնլու ։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան նշանակութիւնը մեծագոյն մասամբ բարոյական է ։ Քանի՛ խարխուլ են մեր Կաթողիկոսաց Աթոռներն, երբ անոնց հիմերը մեր սրտերուն մէջ իսկ հաստատուած չլինին ։ Ապա ուրեմն, ժողովրդային զգացումը մեծագոյն տարրը պարտի լինել նկատառութեան արժանի, երբ Կաթողիկոսական Ընտրելի մը կ'որոշենք ։

Եւ արդ, ամիսներէ հետէ մեր ըրած հետախուզութիւնք ցոյց կուտան բացորոշապէս թէ հայ ժողովրդեան ստուար մեծամասնութեան զգացումն ի մասին Կաթողիկոսութեան՝ Խրիմեան Հայրիկի կողմն է ։ Եւ աստ ժողովուրդ ըսելով չենք իմանար ժողովրդեան ստորին դասերը միայն, այլ Հայ Ազգն իւր աշխարհական ու եկեղեցական, հարուստ և աղքատ, ուսեալ ու տգէտ դասերով միանգամայն ։

Եթէ օգտակար է հետեւիլ, այսպիսի ընտրութեան մը մէջ, ժողովրդային զգացման, զի պաշտօնն էապէս բարոյական բնութիւն մ'ունի, արդեօք ընտրելին ինք չունի՞ այնպիսի արժանիքներ, որովք չէ թէ լոկ բուռն բնազդմամբ, այլ լուրջ մտածութեամբ եւս յարմարագոյն եկեղեցականը լինի մեր Աւագին Ընտրելին հանդիսանալու ։

Բայց եթէ Խրիմեան Հայրիկ հայ ժողովրդեան ստուար մեծամասնութեան ընտրելին է ի Կաթողիկոսութիւն, գլխաւոր պատճառն այն է ապաքէն զի իրաւամբ արժանաւոր է կոչուելու այս բարձր պաշտաման ։

Ո՞ր Հայ չի ճանչեր զՀայրիկն, ո՞ր Հայ չէ կարդացած նորա գործերն, ո՞ր Հայ տեղեակ չէ նորա Պատրիարքական և Առաջնորդական պաշտօնավարութեանց պատմութեան, որպէս զի պէտք ունենանք երկար կենսագրութիւն մը հրատարակել, Խրիմեանի գործերն ու արժանիքն ի վեր հանելու համար ։

Քննենք նորա բնաւորութիւնը միայն, և պիտի համոզուինք թէ յարմարագոյն եկեղեցական մը չենք կրնար երեւակայել Կաթողիկոսութեան համար ։ — Ամենուէր առ Հայ Եկեղեցին, որուն ամենահաւատարիմ մէկ աւանդապահը պիտի լինի անշուշտ. խստիւ հակառակ եկեղեցական զեղծմանց, զորս բառնալու պիտի գործածէ հարկաւ իւր հզօր ազդեցութիւն. անաչառ կղերային անկարգապահութեան դէմ, որոյ թուլցած կապերն ամրապնդելու անշուշտ մեծապէս պիտի նպաստէ. անկաշառ և սակաւապէտ, որով անշուշտ չպիտի ենթարկի զանազան վնասաբեր ազդեցութեանց, որք կը վխտան բարձրագոյն պաշտամանց շուրջ. տի՛պար պարզասիրութեան ու խոնարհութեան, որով փառաց սիրոյն համար չի մըտադրեր իրեն յանձնուելի թանկագին աւանդներն. առաքինի ու խստակրօն, որով կը ներկայանայ որպէս տիպար Հայ Կաթողիկոսի մը. սիրող հայկական հնութեանց ու հայկական դրականութեան, որով կը խոստանայ շատ արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը՝ մտաւորական տեսութեամբք եւս. փորձառութեամբ ճանաչող գաւառացի Հայերուն ներքին վիճակն իւր զանազան երեւութից ներքեւ, որով յոյս կուտայ իւր նախորդաց ոմանց պէս անտես չառնուլ հայ ժողովրդեան մեծամասնութեան դիրքն ու վիճակը՝ բարոյապէս ու նիւթապէս փակուելով վանքի մը չորս պատերուն մէջ, — ահա՛ Խրիմեան իբրեւ եկեղեցական և իբրեւ բարոյական մարդ ։

Հետեւապէս Աչէ-Էլէ հաւատարիմ կը մնայ իւր ուղղութեան և աւանդութեանց, Կաթողիկոսութեան համար Աւաջին Ընտրելի ներկայացնելով զՆ.մէն Տ. Խրիմեան Սրբազան Արքեպիսկոպոսը, նախկին Պատրիարքն Կ. Պոլսոյ։

ԱՐԵՒԵԼՔ

ԶԱՓԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՐՍԻՆ ԱԹՈՌԸ

Երկրաչափութեան գիտութիւնը ուսանողք երբ չոր ու ցամաք տեսութեանց մէջ թափառելով կը հասնին Մակարդակ Երկրաչափութեան Համեմատական Գծերու մասին, հոն կ'ապացուցուի Պիւթագորասի տեսութիւնը ուղղանկիւն եռանկեան վրայ։

Ուղղանկիւն եռանկիւնք, այսինքն այն եռանկիւնք որոց անկեանց մին ուղիղ է և կամ լաւ եւս այն եռանկիւնք որոց կողմանց երկուքն ուղղահայեաց են միմեանց վերայ՝ մասնաւոր յատկութիւն մը ունին, յատկութիւն որ ինչպէս վերը ըսուածէն կրնայ հասկցուիլ՝ հին ժամանակներէ ի վեր ծանօթ է, այն է թէ ուղղանկիւն եռանկեան մը ուղղանկեան հակադիր կողմին քառակուսին հաւասար է միւս երկու կողմանց քառակուսիներու գումարին։

Այս ճշմարտութեան ապացուցութիւնը որ, ինչպէս ըսի, բաւական յառաջդիմութենէ վերջ կ'ուսուցուի երկրաչափութեան աշակերտաց, կրնայ ամենապարզ կերպիւ ապացուցուիլ առանց խոր պատճառաբանութեանց և առանց նախապատրաստութեան։ Ապացուցութիւնն այնքան պարզ է որ մէկ բառով, կը տրուի ինչպէս որ պիտի բացատրեմ։

Եթէ ուղղանկիւն եռանկեան մը երկու փոքր կողմանց մին 3 մեթր է, և միւսը 4, առանց ոʹ և է կասկածի կարող եմ ըսել ձեզ թէ երրորդն 5 մեթր պիտի ըլլայ, ինչու որ 5 թուոյն քառակուսին 25 է և 3 ու 4ին քառակուսիներուն (9 և 16) գումարն ալ 25 է։ Եթէ հետեւեալը լաւ ուշադրութեամբ կարդալ հաճիք, պիտի համոզուիք այս ըստածիս.

Գծենք Ա Բ Գ Դ քառակուսի պատկերը.

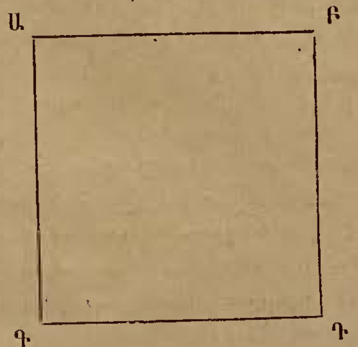

եթէ այս քառակուսույն կողերը մեզ տըրուած եռանկեան երկու կողմանց գումարին հաւասար առնուին, զորօրինակ 7 մեթր (եթէ վերոյիշեալ օրինակին նման 3 և 4 մեթր ըլլան՝ առնք). և եթէ Աէն դէպ ի Բ, Բէն դէպ ի Դ, Դէն դէպ ի Գ և Գէն դէպ ի Ա 3 մեթր հեռաւորութեամբ կէտեր առնուին կողից վրայ, այս կէտերը ուղիղ գծերով իրարու միացնելով՝ քառակուսույն մէջ երկրորդ քառակուսի մը կը կազմուի, որոյ կողերն ունին ճիշդ 5ական մեթր (*)։

Ի՞նչ տարբերութիւն կայ մեծ քառակուսույն և փոքրին մակերեւոյթից մէջ։ Փոքրը չըջապատող եռանկեանց գումարը կայ, որք հաւասար են միմեանց։

Նմանապէս, եթէ միջատով մը Ա անկիւնէն կարենք հանենք փոքր քառակուսի մը որ ունենայ 3 մեթր կողմն և Դ անկիւնէն ալ 4 մեթր կողմ ունեցող մի այլ քառակուսի, մնացորդ երկու քառակողմն ձեւերուն տրամանկիւններն գծել բաւ է տեսնելու համար թէ ասոնք եւս կը հաւասարին մակերեւոյթով նախորդ չորս եռանկեանց, և որովհետեւ սկզբնական մեծ քառակուսին մի է, ուրեմն վերջին անգամ դարձեալ երկու փոքր քառակուսեաց գումարն հաւասար է առաջին անգամ ներգծեալ քառակուսույն որ 5 մեթր կողմն ունէր, քանի որ երկու անգամին ալ մնացորդին մակերեւոյթն նոյն է։

Առանց նախապատրաստութեան և լսկ

(*) Կը խնդրուի ընթերցողէն որ պատկերը գծէ լաւ հասկնալու համար։

թուղթի կտոր, գրիչ ու մելան ունենալով այս ապացուցութիւնն Հնդիկներէն եկած է։ Հնդիկ դասախօսը երբ ներկայս ապացուցանել ուզէր աշակերտաց առջեւ, կ'առնէր թուղթը, կը գծէր քառակուսին և աշակերտաց կըսէր․

— Տեսէ՛ք։

Այս բառը միայն կ'արտասանէր։ Եւ աշակերտ կը պատասխանէին․

-- Հասկցանք։

Իսկ ցոյց տրուած պատկերն ու ձեւը ՀԱՐՍԻՆ ԱԹՈՌԸ *կամ լաւ եւս* ՓՈՔՐԻԿ ՀԱՐՍԻՆ ԱԹՈՌԸ *անունը կը կրէր, չեմ գիտեր թէ ինչ պատճառաւ։*

Եւրոպական չափագէտք էշերու կամուրջ կանուանեն Պիւթագորասի տեսութիւնը։ Ասոր պատճառ կը տրուի թէ այն աշակերտք որ անընդունակ են չափագիտութիւն ուսանելու, մինչեւ այս տեղ աշխատութեամբ կրնան հասնիլ, իսկ անկէ անդին անկարող են անցնելու, որով այս կամուրջ մը կ'ըլլայ որ անանցանելի է անընդունակներու թէպէտև անունը ճիշդ հակառակը կրնայ ենթադրել տալ։ Արդէն Հարսին Աթոռը տեղի չտար էշերու կամուրջին լաւ կամ յոռի մեկնութեան, ինչպէս հասկցան ընթերցողք։

Վերջին խօսք մ'ալ։

Մօնթէմօնթէլ Մօնթալի անգլիական լրագիրը այս ապացուցութիւնը կուտայ թէպէտ տարբեր ձեւով, և կը յաւելու թէ Միացեալ-Նահանգաց նախագահ Զօրավար Կարֆիլտ գտած է։ Եթէ Զօրավար Կարֆիլտ սպաննուած չըլլար դուցէ իրենէն լաւագոյն համարէր Հարսին Աթոռը։

Ց. ՆՈՒՍՈՒՖԵԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ԳԱՂԹԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆ

Ֆրանսացի ականաւոր տնտեսագէտ Պ. Իվ Կիւյեօ Ժուռնալ տէ Էքօնօմիսթ հանդէսին յունվար ամսոյ թուոյն մէջ Ֆրանսայի գաղթային աշխարհավարութեան վրայ տընտեսագիտական նշանաւոր յօդուած մը հրատարակած է՝ որ ընդհանուր ուշադրութիւն գրաւած է, և ուր հեղինակն մերթ բուռն մերթ հանճարամիտ և մերթ կծու ոճով կը քննադատէ գաղթային աշխարհավարութեան ցնորքը։

Պ. Իվ Կիւյեօ ճանքայ կ'ելնէ աշխարհագրական սա սկզբունքէն թէ Ֆրանսացիք չեն կրնար աճել այրեցեալ գօտւոյն ներքեւ։ Այդ, Ֆրանսական բոլոր գաղթականութիւնք, ի բաց առեալ Ալճէրիա և Նոր-Գալէտոնիա, այդ գօտւոյն տակ կը գըտնուին։

« — Բայց Անգլիացինե՞րը, պիտի ըսեն ինձ, կը յարէ Պ. Կիւյեօ։

« — Լա՛ւ, Անգլիացիներն ալ Ֆրանսացւոց պէս են։ Չեն կրնար ընտելանալ Հնդկաստանի կամ Ափրիկէի օդին հետ, ինչպէս միւս բոլոր Եւրոպայիներն։ Ըստ 1881 ի մարդահամարին, Հնդկաստանի բովանդակ բնակչաց թիւն էր 253,891,000, որոցմէ 85,444 հոգի՝ 73,436ն արական և 12,088ն իգական սեռէ՝ ի ծննդենէ Անգլիացի էին։ Այս վերջնոց 56,646ն զինուոր են։ Ուրեմն հազիւ 20,000 անգլիական քաղաքացիք կան ի Հնդկաստան։ Եթէ ասոր վրայ աւելցնենք Հնդկաստանի մէջ ծնած միւս Եւրոպացիներն, գումարը կը լինի 142,612 հոգի։ Անգլիացիք փորձած են ամուսնութիւններ կատարել իրենց զօրաց և հնդիկ կանանց միջեւ, այլ արդիւնք յոյժ չնչին եղած են։ Պաներլա զօրավարը գրած է թէ թմբկահարաց խումբ մը միայն կազմելու չափ արու զաւակներ յառաջ բերուած չեն։ Հոլանտացիք ալ նմանապէս չեն աճիր ի Ճավա »։

Պ. Իվ Կիւյեօ կը հաշուէ թէ Ալճէրիոյ մէջ հազիւ 100,000 Ֆրանսացի կան որք ո՛չ պաշտօնեայ լինին, ո՛չ ալ պետութենէն թոշակաւոր, այլ ապրին իրենց յատուկ միջոցներով, իրենց ծախիւք, իրենց աշխատութեամբ։ Առնենք, կ'ըսէ, Ալճէրիոյ Ֆրանսական բանակն որ՝ ըստ վերջին մարդահամարին՝ 50,000 հոգիէ կը բաղկանայ։ Արդ, ենթադրելով թէ ընտանիք մը 4 հոգիէ բաղկանայ, և Ալճէրիոյ 100,000 Ֆրանսացի բնակչաց մէջ բաժնելով այդ 4 թիւը, կ'ունենանք 25,000 արտադրող Ֆրանսացիներ։

«Ենթադրեցէք պատկեր մը որ կը ներկայացնէ հողագործ մը պահպանուած երկու զինուորներէ, իւր ակօսին երկու ծայրերը կանգնած։ Պիտի խնդաք և պիտի

գոչէք․ «Մադրանիկար մ'է այդ»։ Բնա՛ւ երբէք․ Ալճէրիոյ ճշգրիտ պատկերն է այդ։ 25,000 գաղթականաց թիւն, բազմապատկուած իւրաքանչիւն 2 զինուորաց թուով, 50,000 կ'արտադրէ։ Պամթիա ուրեմն ճշմարտութենէ հեռի էր երբ կ'ըսէր թէ իւրաքանչիւր գաղթականի համար զինուոր մը կայ անդ։

«Այդ հողին մէջ թաղած ենք աւելի քան 20 միլիար Փրանք, իւր արեան բանակներ հալեցուցած է, և սա արդիւնքին հասած ենք թէ եւրոպական օտար ժողովուրդը Փըրանսականին կը հաւասարի անդ, այն է 190,000 ընդդէմ 195,000ի։

«Այս թուոյն մէջ, Սպանիացիք կը հաշուին իբր 12,000 հոգի, Իտալացիք 31,000, Մալթէզ-Անգլիացիք 15,400։ Հաւանականաբար Փրանսական օրէնսդրութեան թերութեան պատճառաւ, տարին հազիւ 280 հոգի Փրանսական ազգայնութիւնը կ'ընդունին, այսինքն 1000ին հազիւ 2։

«Խօսք մը կայ որ ճշդիւ կը բացատրէ այս կացութիւնն․ Ալճէրիան օտարականներո՛ւ։

Պ․ Իւլ Կլիյեօ կանգ չառնուր․ իրարու վրայ կը դիզէ իւր փաստերը։

«1862էն 1867, 430,000 Փրանքի գումար մը նշանակուած էր գաղթականութեանց ելմտացոյցին մէջ՝ գաղթականաց փոխադրութեան համար․ այժմ այդ գումարն 59,000 Փրանքի իջած է՝ բանի մը չծառայելուն պատճառաւ։ Ներքին գործոց նախարարութիւնն ալ նմանապէս ձրի անցագիր կը շնորհէ Ալճէրիա երթալ և անդ մնալ փափաքողաց համար․ 1885 տարւոյ ելմտացոյցին մէջ 1,171,500 Փրանքի գումար մը նշանակուած է Ալճէրիոյ մէջ նոր կեդրոններ հաստատելու նպատակաւ։ Այս ամեն քաջալերութեանց հակառակ, Ֆրանսացին չուզեր գաղթել»։

Ուրիշ ամենակարեւոր պարագայ մ'ալ կայ․ այն է թէ այն ամեն գաղթականութիւններ զորս Ֆրանսացիք կը հաստատեն միլիոններ ծախսելով և արիւն թափելով, միշտ հրապարակ կը լինին Անգլիոյ, Զուիցերիոյ և Գերմանիոյ ապրանաց։

«Գաղթականներն, զորս այնչափ մեծ ծախիւք կը հաստատենք, պաշտօնեայք, պաշտօնակալք որ մեր գաղթականաց գըլխաւոր մասը կը կազմեն, օտար ապրանքներ կը գնեն որք աւելի աժան գնով կը տրուին իրենց։ Երբ այնքան տաժանագին աշխատութեամբ գաղթականութիւններ և թեւարկութիւններ կը հիմնենք, յօգուտ մեր ամենախստագի մրցակիցներուն է, և ո՛չ մեզի։ Իրողութիւնք կը հաստատեն զայս։»

Եւ այնքան լաւ կը հաստատեն որ 1882 տարւոյ մէջ յԱլճէրիա Փրանսական ներածութիւնն եղած է 105,500,000 Փրանք․ նոյն տարւոյ մէջ օտար ներածութիւնն էր 90,400,000 Փրանք։

«1860ին այնքան չարաչար վատնեցանք Չինաստանի դռները բանալու համար։ Պաշտօնական տեղեկագրութեանց մէջ բարձրաձայն կը ներկայացնեն զՉինական—Կայսրութիւնն իբր 400 միլիոն մարդոց հրապարակ մը, որք ահագին քանակութեամբ պիտի սպառէին Փրանսական ապրանքներն։

«Արդ՝ 1882ին, 22 տարիներէ յետոյ, Չինաստան 2,900,000 Փրանքի ապրանք կը գնէր մեզմէ։ Ասոր փոխարէն, 88 միլիոն Փրանքի ապրանք կը ծախէր մեզ։ Պատերազմն, որ հրապարակ մը պիտի բանար մեր ապրանաց առջեւ, սա միակ արդիւնքն ունեցաւ որ հրապարակ մը բացաւ չինական արտադրութեանց»

Կանգ կ'առնունք աստ, թէեւ տակաւին ուրիշ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան այդ հետաքրքրաշարժ յօդուածին մէջ։

Զուիցերիա ո՛չ նաւահանգիստ ունի, ո՛չ գաղթականութիւն։ Ամեն տարի 960 միլիոն Փրանքի ապրանք կ'արտահանէ, իսկ Ֆրանսա՝ երեք միլիար ու կէս։ Եթէ բազմամարդութեան համեմատութեամբ՝ Փրանսական և զուիցերական արտածութիւնք հաւասար լինէին, Ֆրանսա պարտէր արտահանել տասն և մէկ ու կէս միլիար։

Այս յօդուածին մասնաւոր ծանրութիւն մը տալու բանը մանաւանդ սա է որ զայն հրատարակող հանդէսն, Ժուռնալ տէ զէքօնօմիսթ, Փրանսական քաղաքական տնտեսագիտութեան պահպանողական դպրոցը կը ներկայացնէ։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԿԵՆԱՑ ԳԵՏՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Խաղաղիկ էր, քաղցր, յըստակ,
Շուրջ բոլոր աստեղազարդ,
Այն գիշերն՝ որ անմոռաց
Կեայ սըրտիս մէջ յաւիտեան:—
Ո՜հ, քանի՜, քանի՜ արտօսր,
Ցընդերկար ամաց հետէ
Սառ դարձած ի ներքս ի յիս,
Լուծուեցան — եւ հոսեցան
Ջերեսօքս իմ յորդառատ,
Այն երկայն գիշերուան մէջ:
Արմունկներըս յեցուցած
Վաղընջուց կամըրջի մ՚եզր,
Եւ ըծընօտս իմ լալագին
Ափերուս մէջ ամփոփեալ,
Զհայրենատեղըս դիտէի,
Դիտէի զմեծ Հայկն յերկինս,
Եւ զլուսինն՝ որ լըռելեայն
Նաւարկէր ընդ կապուտակ
Մեղմ ալիս անբաւ օդոյն:
Եւ անդուլ եւ անդադար,
Անհանգիստ, կամըրջին տակ,
Երագ, խուլ և մռնչագոյժ
Մեծամեծ ալեաց կոհակք
Մէկմէկու յաջորդէին.
Եւ մեծ ծառքըն գետափան
Իրենց շուքըն սըփռէին
Ջուրց վերայ երկայնաստուեր,
Որ սըրնթաց հոսմամբ գնալով
Զանոնք վէտ վէտ բեկէին:

Բ.

Այն ջըրոց կոծն ինձ թըւէր
Մարդկեղէն իմն հեծեծանք.
Արձագանգ մ՚ինձ երեւէր
Իմ սըրտիս հառաչանաց,
Որ անդրէն՝ բաբախելով՝
Ըզխորհուրդս իմ երկրորդէր:
Խորհէի — ո՜հ, խորհէի
Ի հաւատըն սեռն և սերտ
Եւ ի յոյսն որբեցուցիչ
Իմ կենացս առաւօտուն:
Յիշէի զպայծառ օրերն՝
Երբ տեսայ նախ առընթեր
Քօղածիր կոյս գեղանի
Զքերթութիւնն աստուածային.
Եւ զըւարթ՝ ձեռքըս սըրտի՛ս
Դընէի — և յորդէին
Կենդանի տաղից երգեր
Ի սըրտէս շըրթանց վերայ:
Իմ անմեղ ըսկըզբնածին
Երազներս ածէի յուշ,
Եւ ժուռ գալըս միայնակ,
Դեղնաշորթ, չէկ, կամ դունատ,
Ազազուն, երաշտահար
Լի թափած տերեւներով
Տօսկանեան անտառաց մէջ.
Երբ մերկիկ ոստոց միջէն
Պարխրայինըն խոր հեծէր,
Եւ տըխուր ու՝ անոյշ շըրշիւն մ՚
Հանէին ուղեւորին
Ոտին տակ շարժեալ տերեւք.
Ի վերջոյ հողմըն լըռէր, —
Եւ յանժամ կապուտին վրայ
Փողփողէր ջինջ Արեւակն,
Եւ լուսինն եւս առօրեայ
Ելնէր բարձր յերկինս աղօտ,
Իբրեւ երգ իմն հրեշտակի
Երկնային տաղի մի կցորդ,
Եւ կարծես թէ նըկարէր
Նըւաղկոտ աչուըներով
Բնութեան զմըղլիան յետին, —
Մինչդեռ շուրջ ընդ դաշտն ողջոյն
Տարածէր խաղաղութիւն
Գերագոյն, անպատմելի,
Ցանդորրու մեռնող մարդուն
Հանդըստեան հանգոյն նըման:

Գ.

Յիշէի զգեղեցկագոյն
Նո՛յն եւ իմ ումպէտ իղձերս,
Սերտ սիրով ու՝ անդորր հոգով
Առ սըրտի սիրեցեալ կնոջ,
Առ սըրտի հին մըտերմաց.
Եւ ՚նդ երեկըս տընական
Պարտիզին խոտոյն վըրայ
Միաբան մեք նըստէինք
Բարբառել զքերթութենէ,

Կամ վայլել գողտր հիացմամբ
Ոգեխառըն լըռութեանց՝
Երբ սիրտք լաւ եւըս խօսին : —
Սակայն իմ հրաւէրս յոյսերս
Ի դերեւ ելան բոլոր . —
Եւ այժմիկ այն երազներն
Իմ գըժնէ քաշած երկար
Կարօտիս հետ կըշռելով,
Ինքն յինքեան սիրտըն կը զգար
Նոր և խոր արդահատանք մ՛ : —
Այսպէս շատ անգամ այգուն,
Ծիծաղի երկինք պայծառ
Ի մաքուր գոյն շափիղայ,
Եւ արեւն անպատըրուակ
Ցերեկան գայ յարեւելս .
Ցետոյ յա՛նկարծ մըրրկէ բուռն
Եւրոսեա՛նն հողմ, և դէպ դէպ
Ամպերով ծածկէ զերկինք,
Եւ լուծէ զայնս ի տարափ
Որ անսանձ դաշտերն յորդէ,
Ի՛ ամէն տեղ լընու տըղմով :

Գ.

Այլ իմ գըլուխըս կըքելով
Այլ ծըփին ալեաց վըրայ,
Ես տակաւ զիս մոռնայի —
Եւ տըխուր հայեցուածով
Աչքըս յառած անոնց վըրայ,
Տեսնէի յայնս ըղպատկեր
Մարդկեղէն արարածոց
Ուժաթափ թիավարել
Դէմ եղեալ նաւահանգիստ մ՛
Որ կլանէր սուղէր զանոնք :
Խորհէի, ո՛հ, խորհէի
Ըզթափօրն անեզրական
Շընչասպառ ալեւորաց,
Մանկամարդ տարդ կանանց,
Տըղայոց և պատանեաց՝
Որ զիրեարըս յաջորդեն
Եւ երթան Մահուն անդունդն
Ընդ կենացն անցեալ Գողգոթ :
Ամենայն ծուփ որ կ'անցնի
Ձայն մ'ունի, — և՛ ամէն հոգի
Հառաչ մի, իբր երգին
Որ ըզլայն կաթողիկէն
Մեծ դեռոյ մ՝ հընչեցնէ
Ողբաձայն նուաղերգութեամբ,
Երբ դագաղ մ'ի մէջի կայ :

Սեւազգեստ է քահանայն,
Մարդկային թաղմանական
Պարն՝ ողբոց անլուր կոծով
Լեցընէ զբոլոր Բնութիւնն :
Աղքատաց անհուն ամբոխն
Անօթեւան և սովալլուկ,
Ցանկողնոց և կրակէ զուրկ
Ձըմերան գիշերներո՛ւն
Մէջ, անքուն, ողորմ, կ'անցնի
Եւ կուլայ : — Կուլայ կ'անցնի
Մեծ ալիքն յար աճեցուն,
Մեծ ալիքն ըսպառնալից
Ոգեսպառ գործաւորաց,
Դարաւոր տարիներով
Տըժգունած երկաթեղէն,
Ցըրտասառըն գործեաց մէջ,
Կարծր և դոյզն հացի մ'համար :
Լալախառըն ժըպտելով
Եւ աչօք դէպ յԱրեւելս,
Քիչ անգամ — կ'անցնին քերթողք .
Ի՛նչ ամբոխ և ի՛նչ լալիւն .
Կան հոն ճիչք, դոյժ և կառաչ
Եւ հեզիկ ու՛ անդորր արցունք
Ընդհատեալ աղօթներով :
Այլ մեծ Պարն յաւէժ ողբ մ'է,
Դառըն ողբ, ողբ հինաւուրց,
Ովկիանու կոծոյն հանդէս :

Թարգմ.
ՀԵՆՐԻԿՈՍ ՆԵՆՁԻՈՆԻ — ԱՐՍՈՒԿԷՍ

ՆՈՐԱՎԷՊ

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— Կրնաս խուցդ քաշուիլ, Ժիւսթին, ըսաւ Գ. Բարաւոյեան, ներս մտնելով, սենեկապանուհւոյն որ կը փութար կոմսուհին զիմաւորել . . . Տիկինն ինքնիրեն պ'տի հանէ իւր պարահանդէսի արդուզարդերն :

Պարահանդէսէն կուգային այդ արեւ երկուքն ալ, այնպիսի թուականի մը՝ յորում, պէտք է յայտնել, խնջոյք ու տօներ օր աւուր հազուադէպ բան մը դարձած էին ի Փարիզ :

1884 տարւոյ Նոյեմբեր ամսուան մէջ Փա-

րիգի բնակչաց կէսը թողած փախած էին իրենց բնակարաններն, օտարականաց նման, երբ քոլէրայի առաջին ցուցակներն սկսան հրատարակուիլ :

Եւ սակայն այդ գիշերը պարած, ընթրած ու շատ ղուարճացած էին մինչեւ լոյս, կոմսին մօր՝ տը Բարտայեան կոմսուհւոյն տան մէջ : Ութսուն տարեկան կին մը, որ սովորութիւն ունի իւր ծննդեան տարեդարձը տօնելու, բնականաբար դժուարաւ կը յօժարի յաջորդ տարուան թողուլ այդ հանդէսը :

Ահա ինչպէս գեղանի սենեկապանուհին ժխումթին արտաքսուելով իւր սիրոյմէն, առաւօտեան ժամն երեքին իւր խուցն եղաւ, ապշելով այս ընթացքին վրայ որ տան սովորութեանց մէջ չկար :

*
* *

Այր ու կին առանձին մնալով, իրարու երես նայեցան. Օգթավի՝ այն յստակ խմացողութեամբ զոր կ'ունենայ ամեն կին իրեն սպառնացող վտանգի մ'առջեւ. իսկ կոմսը՝ խորհելով թէ ի՛նչպէս խօսք սկսի բանար :

Ամենէն քաջասիրտն Օգթավի եղաւ, որ լռութիւնը խզեց :

— Գիտե՞ս թէ շատ մտահոգութեան մէջ եմ, սիրելիս Հանրի, և երախտապարտ պիտի ըլլաս ինձ, եթէ առանց այլ եւս սպասցնելու յայտնես ինձ այս հանելուկի լուծումը :

Իբր միակ պատասխան Պ. Բարտայեան գրպանէն թուղթ մը հանեց զոր կնոջը կարկառեց :

Անստորագիր բաց նամակ մ'էր այն :

Կոմսուհին սոսկալի կերպիւ դժգունեցաւ կարդալով այդ քանի մը տողերն որով կ'ամբաստանէին զինքը թէ անհաւատարիմ գտնուած էր ամուսնոյն դէմ: Սակայն կրկին աչք մ'ածելով նամակին վրայ, դիւրին էր ըմբռնել թէ աւելի թշնամական գրպարտութիւն մ'էր այս ամենը քան թէ օրինաւոր ամբաստանութիւն մը. մանաւանդ որ յայտնուած չէր այն սիրահարի անունն զոր կը վերագրէին իրեն :

— Անանուն նամա՛կ մը, ըսաւ արհամարանօք, թուղթն ամուսնոյն յանձնելով: Ե՞րբ ստացար զայն :

— Երեք օր առաջ :

— Երեք օ՛ր առաջ . . . . և այս իրիկուն միայն, պարահանդէսէն վերադարձիդ, կը յայտնես ինձ . . . ի՞նչ է պատճառը :

— Պատճառը կ'ուզե՞ս իմանալ. է՛հ, այսպէս է մարդուս սիրտն, որ իւր ամենէն մեծ և ամենէն արդար ցասումները կը չիջանին ու կը մարին խկոյն ուրիշ զգացման մ'առջեւ որ նմանապէս անբաժան է մեր տկար բնութենէն. կասկածը . . . . կասկածը որ կը կրծէ ու կ'սպաննէ . . . վասն զի, պէտք է խոստովանիմ թէ այս երեք անվերջանալի օրերուն մէջ արհեստներու նուաստագոյնը գործեցի, լրտեսութիւն ընելով: Մարդ պտըտցուցի ետեւէդ, Օգթավի, դու որ իմ անունս կը կրես . . . չէ, ի՞նչ կ'ըսեմ, ես ինքս հետեւեցայ քեզ:

— Եւ ի՞նչ գտար տեսնենք, հարցուց մանկամարդ կինն, ամուսնոյն վրայ յառելով իւր մաքրափայլ խոշոր աչերն զորս ցայն վայր գեղին խոնարհեցուցած էր յամառութեամբ :

— Ի՞նչ գտայ. Ոչի՛նչ, ոչինչ որ արժանի չլինի յարգելի ու յարգեալ կնոջ մը . . . Եւ սակայն այս գիշեր, կատարելապէս բըժշկուած չէի սա պարահանդէսին մէջ ունկից նոր հեռացանք: Մէն մի ակնարկդ, մէն մի շարժումդ դրոշմուեցան մտացս մէջ.... այն երկու քառորդէն սկսեալ՝ յորում քեզ ընկերակից ունէիր Տը Ֆէրիաս դուքսն, ապուշ երիտասարդն, մինչեւ այն մտերմական ողջոյնն զոր ի հեռուստ ուղղեցիր մեր բարեկամին՝ Րօպէր Տուլթըրմոնի :

Լսելով Րօպէրի անունն որ ապտակի հարուածի մը նման կը զարնուէր իւր երեսին, խարտիշադեղ կոմսուհին չխուսվեցաւ բնաւ: Հանրի շարունակեց.

— Երբ կառք մտանք, այդ երեկոյթի ամենափոքր պարագաներն իսկ կը յեղյեղէի գլխուս մէջ ուստից դոդցես ամենածանր բեռ մը պարպուած էր. այդ պահուն գրեթէ աննշմարելի շշունջ մը զարկաւ ականջիս: Խոր խաւար պատած էր շուրջերնիս . . . . այլ հոգին իւր լուսոյ ճառագայթներն ունի . . . : Եւ այժմ, տիկին, վերջացընելու համար հարցաքննութիւն մը որ կ'անպատուէ զիս, միայն պէտք է կարդանք այն սիրատոմսը զոր ծաղկեփնջիդ մէջ գըտար և շրջազգեստիդ մէջ պահեցիր . . . :

Կոմսը կը պատրաստուէր խօսքին հետ շարժում մ'ալ ընել, երբ Օգթավի արգիլեց զայն։

— Մի՛, այս անարգանքը մի՛ ըներ ինձ, Հանրի։ Կենացդ բոլոր օրերը և սրտիդ բոլոր արտասուքը բաւական չեն կրնար ըլլիլ զայն հատուցանելու։ Այն խուզարկութիւնը զոր որոշած ես կատարել կնոջդ վրայ, գէթ անոր հետ համաձայնութեամբ կատարէ՛, առանց բռնութեան և աղմուկի։

Եւ մանկամարդ կինը սիրուն փոքրիկ ձեռքը գրպանը խոթելով, որ զարդուց և հանգոյցներու տակ ծածկուած էր, առանց իսկ փոյթ ընելու գնդասեղի մը պատռուած բաւական ծանր ճանկռթուկ մը (ինչպէս և ամուսինն ալ փոյթ չէր ըրած) հետզհետէ գրպանէն հանեց՝ նախ այն ժանեկազարդ կերպասն որ կանանց թաշկինակ կը կոչուի, երկու փոքր բանալի որք արծաթեայ փոքր օղակով մը միմեանց կցուած էին, գեղեցիկ շիշի մը մէջ դրուած հոտաւէտ աղեր, և ի վերջոյ չորսի ծալլուած և քիչ մը ճմրթկուած թղթի կտոր մը զոր ամուսնոյն կարկառեց այն անխռով դէմօք զոր կը կրէր սկիզբէն ի վեր։

Այդ թուղթը բոլորովին սպիտակ էր։

— Եւ այս պատճառաւ է ահա որ մեր ընտանեկան երջանկութիւնը բոլորովին կը խանգարուի . . . անմեղ թղթի կտոր մը զոր մեկնած պահուս գրպանս դրած էի, որպէս զի միտքս մնար Կաթիէն տը Լանժըթոյ բարեկամուհւոյս հարցնել իւր դերձակուհւոյն հասցէն, որ այնքան հիանալի կերպիւ կը յարդարէ նորա ժանեակներն . . . ։ Որքան տխմար է մեր սիրտը, մեր սէրն և նոյն իսկ մեր անձն։

Պ. տը Բարտայյան ուրիշ խօսք չգտաւ զրուցելու, այլ միայն,

— Օգթավի՛, պիտի ներե՞ս ինձ։

Մանկամարդ կինը պահ մը վարանեցաւ. եթէ անմիջական ներում շնորհէր, ամուսնոյն սիրտը պիտի զեղուր այն տեսակ բուռն երախտագիտութեամբ մ'ուսկից խոյս տալ կուզէր այդ վայրկենին։

—Քեզ ներե՞լ, Հանրի, այսպէս ; մահացու կասկածէ մ'անմիջապէս վերջը . . . . ուրեմն կը կարծես թէ կարելի բան է այդ։ Թո՛ղ դէթ որ ժամանակ ունենամ խելքս գլուխս բերելու, և համոզուելու թէ նախանձը՝ սիրոյ այդ գազանադէմ երեւոյթն, կրնայ իբր մեղմացուցիչ պարագայ մը նկատուիլ։ Վաղը կը տեսնուինք ուրեմն, բարեկամս . . . . վաղը։

Իւր ձայնը կորուսած էր պահ մ'առաջ ունեցած խստութիւնն, և իւր հրամանը պաղատանքի մը նման քաղցր ու հեզ էր։

Հանրի տը Բարտայեան, գլխիկոր և առաւել եւս վշտահար, այլ սրտին մէջ ունենալով դեռ յուսոյ նշոյլ մը, մեկնեցաւ իւր կնոջ խուցէն, հնազանդ մանկան մը նման։

*
* *

Նոյն ժամայն Օգթավի դէպի դուռը ցատկեց և նիգը դրաւ։

Առանձի՛ն էր վերջապէս, բոլորովին առանձի՛ն։

Մոռցաւ այն վտանգն ուսկից դեռ նոր ճողոպրած էր . . . ամուսինն իւր նախանձով և ընկերականութիւնն իւր անողոքելի օրինօք։ Սիրտը, հոգին, մարմնոյն բոլոր լարերը միակ սիրեցելոյն անունը կ'երգէին . . . Րոժէ՛ր, Րոժէ՛ր, Րոժէ՛ր։

Վազեց առաւ այդ ճմրթկուած սիրուն տոմսն, որ գետին նետուած էր, սեղանին տակ։

Ջղային սարսուռով մը բացաւ զայն, ապա ի ծունր իջնելով կրակարանին առջև, բոցերուն ջերմութեան դէմ բռնեց զայն քանի մը վայրկեան։

Եւ ահա ձիւնափայլ սպիտակ թուղթը, դոդցես հրաշիւք, սկսաւ տակաւ առ տակաւ և կանոնաւորապէս շափիւղայ գոյն ըստանալ, մինչ շողշողուն ու փոփոխափայլ գրեր յստակապէս կը նկարուէին վրան։

*
* *

Երեք ամսէ ի վեր, Օգթավի տը Բարտայեան կոմսուհին՝ Րոժէր Տուլթըլմոնի սիրուհին էր։

Այդ սիրոյ պատմութիւնը կրնայ սա երկու բառերուն մէջ ամփոփուիլ. «Կայծակի հարուած մը»։ Առաջին անգամ որ միմեանց հանդիպեցան, և առաջին ակնարկով, այդ երկու հոգիներն զգացին թէ ընկճուած էին, և թէ միմեանց համար ստեղծուած էին այս աշխարհիս և յաւիտենականութեան մէջ։

Մանկամարդ կնոջն համար, տարօրինակ անձնաւորութեան մը տիպարն էր Րօպէր։

Մտային ամէն յատկութիւններով օժտեալ, այդ հարուստ և շնորհալի երիտասարդը հազիւ իւր ուսմանց շրջանն աւարտած, փափաքած էր ընկերանալ գիտնոց խմբի մը որոց նպատակն էր մինչեւ Հնդկաստանի խորերն երթալով, խուզարկութիւններ կատարել նոյն իսկ հնտախտի սկզբնածագման տեղն, և պաշխարհ աւերող այդ սոսկալի ախտին գաղտնիքը փնտռել։

Երիտասարդ փիլիսոփայն քանի մը տարիներ կեցաւ անդ, մարդկութեան նկատմամբ իւր ունեցած բուռն սիրոյն զօրութենէն մղեալ, հետազօտելով բնութեան գաղտնիքներն և ամէն օր առաւել կամ նուազ հաղուագիւտ բան մը գտնելով։

Երբ Փարիզ վերադարձաւ՝ արդէն մեծ համբաւի մը տէր.... այդ շնորհաշուք ու կեանքն հակասութեամբ լի կոմսուհւոյն տեսքը սիրոյ առաջին սարսուռ մ'ազդեց իւր դողահար մարմնոյն վրայ, և երկուքն ալ, գրեթէ անգիտակ իմն գոլով իրենց անկման սաստկութեան, սկսան մեղանչել։

Րէպէրի պաշտօնին պարտականութեանց պատճառաւ իրենց սիրային տեսակցութիւններն օր աւուր դժուարագիւտ կը դառնային և այսու իրենց կրից սաստկութիւնն առաւել եւս կ'արծարծէր։

Մանկամարդ կինը կ'սփոփուէր երկար նամակներ գրելով առ Րօպէր... իսկ նա, զգոյշ և նախանձոտ գոլով այդ կնոջ ինչպէս և իւր պատւոյն, դիպուածական յիմարութիւններ չէր ըներ։ Իւր սիրատոմսերը կրնային մէկուն ձեռքն անցնիլ... ուստի և այնպէս մը կարգադրած էր որ Օգթավի միայն գիտնար՝ իւր մոգական թուղթերը խօսեցնելու գաղտնիքն։ Միայն Օգթավի բացարձակ հրահանգ տուած էր այրել զանոնք կարդալէն անմիջապէս յետոյ։ Րօպէր, իւր գիտնականի պչրողութեամբ, այդ սքանչելի արդիւնքը ձեռք կը բերէր, գրիչը թաթխելով հեղուկի մը մէջ որ զարհուրելի արագութեամբ ներգործող տեսակ մը թոյն կը պարունակէր։

Այսպէս, իրիկուն մ'որ սիրավառ կինն զբաղած էր հաճոյքով կրկին ու կրկին ընթեռնուլ իւր սիրահարին նամակին մէկ քանի մասերը՝ լի քաղցր յիշատակօք և հեշտ խոստումներով, Հավանայի սիրուն փոքրիկ շուն մը զոր կը պաշտէր ու խուցին մէջ կը պահէր, դիպուածով փափորափայլ թղթին դպցուց իւր վարդագոյն լեզուն, անոր բոյրէն հրապուրեալ, և նոյնժամայն անշարժ գետին փռուած էր խեղճ կենդանին առանց ճիչ մ'արձակելու կամ ջղաձգութիւն մը ունենալու... գոգցես իբր կայծակնահար։

*
* *

« Այս կիրակի ազատ եմ, սիրելիս... և քեզ պիտի սպասեմ պատարագի ժամուն. այս ժամադրութիւնը դիւրին է։ Ինչե՛ր ունինք իրարու ըսելու. քանի՛ քանի համբոյրներ յապաղած են մեր շրթանց վրայ և որք թռիչ միայն կը խնդրեն։ Պաշտելիդ իմ... քեզմէ սիրուի՛լ... երբեմն կը հարցնեմ ինքնիրենս թէ երազի մը խաղալիկ չե՞մ արդեօք... »

— Ո՛հ, 'այո' կը սիրեմ զքեզ, մրմնջեց մանկամարդ կինն արբշիռ, և կիսաբաց աչքերը սիրելւոյն նամակին վրայ յառած, շրթանցը վրայ փայլելով երանութեան ժպիտ մը և սրտին բոլոր զգայնութիւնն մէկ ակնարկով առ Րօպէր ուղղելով գոգցես։

Կամացուկ մը երկու փոքրիկ հարուած զարկին դուան. Օգթավի սարսուռ մ'զգաց։

Ո՞վ կրնար այդ ժամուն իւր դուռը զարնել, եթէ ոչ ամուսինը։

— Անկողին մտած եմ, նիգը դրուած է, գոչեց յակամայս.

Սակայն դուռը բացուեցաւ և Հանրի ներս մտաւ։

— Կարծեր ես թէ նիգը դրած էիր... սակայն դուռդ բաց էր։

Ակնթարթի արագութեամբ Օգթավի ափին մէջ պահած էր մեղապարտ նամակն, վախէն կարկամելով։

— Ի՞նչ կուզես... ո՞վ կանչեց զքեզ... հարցուց, գրեթէ առանց իսկ ըմբռնելու իւր խօսից դառնութիւնն։

— Մտատանջութեան մէջ էի։

— Ի՞նչ բանի համար։

— Պահ մ'առաջ ձեռքդ սկրթուեցաւ, իմ պատճառաւս, և արիւնը դադրած չէր դեռ երբ դուրս ելայ...

— Այդ սկրթուա՞ծը... գիտեմ, այո՛... բան մը չէր, անցաւ, պատասխանեց տը-

մարդաքար, ձեռքն եափն սպահելով. ապա, խուլոտ և գրեթէ անհասկնալի դարձած ձայնով մը, յարեց.

— Գնա՛ ուրեմն... քանի որ ըսի քեզ թէ բան մը չէր... ոչի՛նչ... և թէ...

Մանկամարդ կինը չկրցաւ խօսքն աւարտել: Անկենդան մարմնոյ մը պէս գետին ինկաւ յանկարծ:

— Օգթայի՛:

Ամուսինը վազեց, գրկեց զայն: Օգթայի արձանցեալ էր:

* * *

Քանի մը վայրկենի մէջ, ապարանին բոլոր սպասաւորք ոտքի վրայ էին:

— Բժի՛շկ մը, բժի՛շկ մը, կը գոչէր Պ. Բարտայան, վշտէն ու սոսկումէն խենդ դարձած:

Թաղին մօտերը բժիշկ չկար:

— Բայց Պ. Բոպէր Տուլթրըմոն բժիշկ է, գոչեց սենեկապանը... վազեմ, երթամ, հինգ վայրկենէն կը բերեմ զայն:

Եւ մինչդեռ սենեկապանուհիք կոմսուհին կը հանուեցնէին, անկողինը տանելու համար, պարեգօտին կապերը քակելով... կոմսը՝ կատաղաբար սենեակին մէջ կ՚ընթանար մեծաքայլ, մրմնջելով.

— Բոպէ՛ր... այո՛, այդ միտքս չեկաւ... նա կարող է վտանգին առաջքն առնուլ, եթէ երբէք վտանգ մը կայ... նա պիտի համարձակի ընել ինչ որ ծերունի բժիշկ մը չպիտի համարձակէր... ասկից զատ Հնդկաստան ճանբորդած ըլլալով, տեսակ տեսակ թանկագին դեղեր և նիւթեր բերած է հետը... Նաեւ բարեկամս ալ է: Նա պիտի ազատէ Օգթայիս, իմ կինս, այն զոր մայրս ինձ լծակից ընտրած է....:

Եւ նորանշան երեւոյթով մը, այդ մանրերկրորդին մէջ ապրեցաւ նա իր ամուսնութեան աւուր կեանքովը: Աչքին առջեւ եկան փոքրիկ եկեղեցին, ծաղկազարդ ուղին, հարսանեկան խուցն, ուր՝ անմոռանալի՛ յիշատակ, դեռատի հարսն յեղակարծ իր դէմ տեսնելով այն որ իր տէրն էր այդ պահուն, կը ծածկուէր իր ոսկեգոյն գեղեցիկ մազերով լըր անթափանցելի վերարկուի մը ներքեւ:

— Տօքթէորը եկա՛ւ... գոչեց այս պահուս սանդուխին ստորոտէն սենեկապանուհին յաղթական ձայնիւ:

Նոյն վայրկենին Բոպէր Տուլթրըմոն դըրան սեմին վրայ երեւցաւ, աւելի դժգոյն քան պճանրի որ ընդառաջ իր կուգար, ձեռքէն բռնելով անկողնոյն քով տանելու համար, ուր Օգթայի փռուած էր անկենդան:

Բոպէրի մտքէն կ՚անցնէ՞ր այս բանս:

— Եթեր ունի՞ք, թոթովեց, գերագոյն ճիգ մը պիտի փորձեմ:

Հանրի իր խուցը վազեց ուր շիշ մը եթեր ունէր:

Այս պահուս, Բոպէր, բարձրաւանդակ մեծ անկողնոյն քով կեցած, կըսէր ինքնին՝

— Սոսկալի երազի մը խաղալիկն եմ:

Խեղճը չէր կրնար հաւատալ թէ իր սիրեցեալն, այդ պաշտելի կինը մահուան ճիրաններէն ճողոպրելու պաշտօն ունէր:

Անկողնոյն վրայ հակած էր.

— Օգթայի, մրմնջեց, շրթունքն անոր շրթանց կցելով, Օգթայի, ես եմ... Օգթայի... պատասխան տուր... Եւ մանկամարդ կնոջ ձեռքէն բռնեց, ջերմեռանդութեամբ յիշելով Յիսուսի խօսքը՝ թէ միմիայն հաւատքով կարելի է հրաշքներ գործել:

Արհաւիրք արհաւրաց... այդ փոքրիկ ձեռքը զոր իր ափին մէջ առած էր, այդ գոց ու կարկամեալ ձեռքն որոյ եղունգները մարմնոյն մէջ մխուած էին, սոսկալի կերպիւ ուռած էր: Թղթի կտոր մը, կապուտակ ու փափկափայլ, կ՚երեւէր մատանցը մէջէն... և արեան երկու կաթիլներ, բուստի երկու հատիկներու նման, կ՚երեւէին սպիտակ մորթին վրայ...:

Վայրկենական ու սոսկալի յայտնութիւն, նման փայլական որ կ՚երեւի շանթէն առաջ: Օգթայի թունաւորեալ մեռած էր... և ինքն իսկ էր պատճառը:

Հանրի այս վայրկենիս ներս մտաւ եթերի շիշն ի ձեռին:

— Աւելորդ է, ըսաւ բժիշկը... ամէն բան լմնցած է, մեռած է նա:

— Մեռա՞ծ... այդքա՛ն շուտ:

— Կայծակնահար,

— Կայծակնահա՞ր... ա՛հ, դէթ գիտնամ անունն այն թշնամւոյն որ այսպէս կը կորզէ յինէն իմ երջանկութիւնս, իմ կեանքըս, ամէն ինչ:

Բոպէր ներշնչում մ'ունեցաւ ։

Հարկ էր մեռեալի մը պատիւը պահել․․․ ուստի ամեն բանէ առաջ պէտք էր վերջ տալ խուզարկութեանց ։

— Քոլերա՛ն, պատասխանեց առանց վարանելու, և ամենէն լսուելու չափ բարձր ձայնիւ ։

Եւ մինչ Հանրի դէպի անկողինը կը վազէր, Բոպէր կանաց մը հեռացուց զայն ։

Եւ վեր առնլով սաւանին ծայրն ուր Բարթայեան կոմսին գլխադրոշմն հիւսուած էր, անով ծածկեց անշնչացեալ կնոջ խարտիշագեղ գլուխն․․․ ապա, իր դժբաղդ բարեկամին դառնալով, յարեց իր առնական ձայնիւ ։

—Երկու ժամ չանցած, դերադոյն իշխանութեան հրամանաւ, պէտք է որ կոմսուհին թաղուի և ասա անոր պատկանող բոլոր գոյքերն այրին ։ Քաջ եղիր, Հանրի, բարեկամս, քա՛ջ եղիր ։

* * *

Այդ օրուան իրիկունը, Փարիզու թերթերը Քաղաքապետութեան հետեւեալ ազդը կը հրատարակէին ։

«Բացայայտ կերեւի թէ համաճարակ ախտը նուաղելու վրայ է․ երէկ դիշեր քոլերայի երկու դէպք միայն պատահեցան, որոց մին յանկարծամահ, այն է Օգթավի տը Բարթայեան կոմսուհին» ։

Եւ խմբագրութիւնն իր կողմէ կը յաւելուր ։

«Երիտասարդ կոմսուհին թաղուհին եղած էր այն հանդէսին զոր իր մեծ մայրը դքսուհին տուաւ նախընթաց գիշեր իր ծննդեան տարեդարձը տօնելու համար ։ Հո՛ն, այդ հանդէսին մէջ էր որ մահացու ախտն հարուածեց այդ քսանամեայ մատաղ ճակատն, որ այնքան խոհական կերպով կը կրէր երիտասարդութեան, գեղեցկութեան և առաքինութեան եռակի պսակն» ։

ԲԻԷՐ ՍԻՎՐԱՔ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾՆԵՐ

ՀԱՆԵԼՈՒԿՔ Ի ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՍ

—Ջուրը գոչալէն գոչալէն, կաքաւն եօթն գարգնճելէն…… «Դադաղ»

—Ալխաւկ ախոռ դուռ չունի, —Վրան արծաթ մէջն ոսկի…… «Հաւկիթ»

—Ուղտը դոմ մտաւ, ագին չմտաւ…… «Շերեփ»

—Մութ մութ, լիճ լիճ…… «Խուբ»

—Երկու կաշի, զոյգ կը մաշի…… «Երկանաքար»

—Տարին տասներկու ամիս ջրին մէջն է, ո՛չ կը հոտի ո՛չ կը փտտի…… «Լեզու»

—Անծեղը պատին վրայ, պլուզ կ'ենէր մատին վրայ…… «Մատնոց»

—Բանիմ բուռս, Թողում աշխարհքս…… «Արեւ»

—Ինք բուռ մի, զօրը տուն մի…… «Ճրագ»

—Սուսուլիկ, սուսուլիկ, էծերը վար բրէ…… «Ածելի»

—Թոնիր մի ունիք, չորս հաց կ'առնէ…… «Ընկուզ և միջուկ»

—Կարմիր եզը՝ սեւ եզան փորը կը յղէ…… «Կրակ կամ կաթսայ՝ բոցին վրայ»

—Սեւ շունը դրան վրայ…… «Կղպակը դրան վրայ»

—Կարպետին վրայ նուշը սփռուած, քերսին վրան կործուած…… «Աստղ»

—Լեռան վրայ քուչլոտ աղջիկ մի կայնած է…… «Սամիթ»

—Մեր տունը լիճ մի կայ, լճին մէջ օձ մի կայ, օձին բերանը ոսկի մի կայ…… «Ձիթով պատրոյգով հողէ ճրագ»

—Մազ մի հաւկիթ պատին վրայ…… «Աստղեր»

—Ջուխքին վրայ՝ պուրակ մի խոտ…… «Յօնք»

—Կծկիմ, կծկիմ, չի հասնիր…… «Ճանբայ»

—Կապուտիկ, կապուտիկ, անունը տամ չի հանես…… «Աւծի կապ»

—Չորս ոտքը հողը, երկուքը կողը…… «Մարդը ձի հեծած վիճակի մէջ»

—Բոլորը, փուշ մէջը նուշ…… «Աչք»

—Մեր տան խաթունն հագեր է եօթը մաշտակ…… «Սոխ»

—Երկու կարպետ պառպարապար…… «Երկինք երկիր»

—Հինգ մարդ, հինգ լեզու, չորս հոգի…… «Մեռել»

—Բան մի կայ բան չէ, հէնց կը մտամ կը ճնչէ…… «Թմբուկ»

—Ո՛չ կերաւ, ո՛չ խմեց, ծնաւ ու մեռաւ…… «Խաչհակին տեղ զոհուած ոչխարը»

—Պզտիկ տղաք սալ են չալկեր…… «Մատներ եղունգներով»

Հաւաքեց
Յ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Քար-բերդ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

« ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ՀԸՐԱԼՏ »

Թէեւ ամերիկեան այս մեծ թերթին վրայ մանրամասն տեղեկութիւններ չենք տուած, սակայն ո՞վ լսած չէ նորա հետաքրքրական պատմութիւնն, որ ինքն իր մէջ կը բովանդակէ կէս դարէ ի վեր լրագրութեան մէջ կատարուած զարմանալի յառաջդիմութեան բովանդակ պատմութիւնը։

Նիւ-Եօրք Հէրըլտի սկզբնաւորութիւնն յոյժ համեստ եղաւ։ Մինչեւ 1855, թերթին հիմնադիրն, Ճէյմս Կորտոն Պէնէթ, այժմեան տնօրէնին հայրն, բաւական տաժանագին կեանք մը վարած էր, լրագրէ մ՚ուրիշ լրագիր անցնելով, և առելի ամեն մարդու՝ իր անկախ բաւորութեան և իր կծու քննադատութեանց համար։ Օր մ՚ալ միտքը դրած լինելով այս ատտանդական կենաց վերջ տալ, Հէրըլտն հիմնեց։

Նոր թերթը կը գրուէր, կը տպուէր և կը ծախուէր Ուօլ փողոցի մէկ գետնափոր նկուղին մէջ։ Այդ տարօրինակ գրասենեակին միակ նախնական կահը կը կազմէին, մամուլներէն զատ, աթոռ մ՚և սեղան մը, կամ մանաւանդ երկու տակառներու վրայ դրուած երկար տախտակ մը։ Այդ տեղ էր որ Պէնէթ կը գրէր իր յօդուածները, կը ծախէր թերթերը, ծանուցումներ կ՚ընդունէր, և երբեմն իսկ ծանուցումներ կը գրէր անոնց համար որ կարող չէին։

Թերթին ածնութեան — հասը մէկ սէնթի կը ծածուէր — և ծանուցմանց սակաւութեան պատճառաւ, Պէնէթ ստիպուած էր ամեն բան ինքն ընել։ Առաւօտուն, անկողնին մէջ, գրական և արուեստական քննադատութեան յօդուածներ կը գրէր. յետոյ դուրս կ՚ելնէր, և անձամբ իր մէկ քանի բաժանորդաց կը տանէր լրագրին թերթերը։ Ապա տուն կը դառնար, նոր յօդուածներ կը գրէր, կէս օրին կ՚երթար լուր հաւաքելու, երեկոյին թատրոն, նուագահանդէս, պարահանդէս կամ ճաշկերոյթ մը, որոց վրայ յօդուած մը կը գրէր՝ զոր պառկելէ առաջ տպագրիչին կը յանձնէր։

Հէրըլտի առաջին թիւն 1835 մայիս 6ին հրատարակեցաւ. նախնական դրամագլուխն ոչինչ էր, գրեթէ 500 տօլար։ Առաջին ժամանակներն, հազիւ հազարի հատ թերթ տպելով և չկրնալով իր տպագրիչին վարկը չահիլ, Պէնէթ յաճախ կ՚ստիպուէր տպագրեալ թերթերուն գինը հարիւր առ հարիւր վճարել՝ տասը մէկ կողմէն ընդունելով փողոցին մէջ Հէրըլտ ծախող լրագրավաճառներէն։ Թերթին ծաւալն ալ յոյժ փոքր էր, չորս փոքրիկ երեսներ տասն և վեց սիւնակներով՝ որոց տասներկուքը խմբագրութեան վերապահուած էին, իսկ չորսը ծանուցմանց։ Ասպարէզ կ՚ելնէր մրցելով տասնեհինգ օրագրաց հետ որք կը հրատարակուէին լաւ հիմանց վրայ հաստատուած և որոցմէ չորսը միայն կը շարունակեն մինչեւ այսօր։ Բայց այդ ամեն աննպաստ պարագայներով հրատարակուած թերթին առաջին թիւերէն իսկ, Պէնէթ զօրեղապէս ի յայտ կ՚ածէր այն գաղափարներն որք իր ձեռնարկութեան անհուն յաջողութիւնը պիտի կազմէին։

Աւանց քայլ առ քայլ հետեւելու Նիւ-Եօրք Հէրըլտի աճեցուն յառաջդիմութեան, բաւական է ըսել թէ 1872ին, Գ. Պէնէթի մահուան միջոցին, արդէն 16 մեծադիր երեսներով թերթ մ՚էր այն, որոյ 12 սիւնակները ծանուցմամբք լեցուն էին։ Օրը 65,000 հատ կը տպուէր և յաճախ կ՚ստիպուէին յաւելուածներ հրատարակել ծանուցմանց համար, որք չէին կրնար տեղ գտնել թերթին մէջ։ Գ. Պէնէթի որդւոյն տնօրէնութեամբ, թերթն վերջերս 130,000 օրինակ կը տպուէր և անցեալ տարւոյ մէջ գինն երեք սէնթէն երկու սէնթի իջած լինելով, այժմ 200,000 օրինակ կը տպուի։ Հինգ հարիւր պաշտօնեայ կան Հէրըլտի գրասենեկաց մէջ։ Գրաշարատունը կը գործածէ 150 գործաւորներ։ Երբ յաւելուածական թերթ մ՚ալ հրատարակուի, և շատ անգամ կը պատահի այս, Հէրըլտ 130 սիւնակ ծանուցում կը տպէ։

Այսօր՝ բարօրութեան տեսակէտով՝ Նիւ-Եօրք Հէրըլտ աշխարհիս առաջին թերթն է և իր կատարած մեծագործութիւնք անհամար են։ Յայտնի է հռչակաւոր պատմութիւնն Սթանլիի որ, 1868ին ամերիկեան թերթին թղթակիցն լինելով անգլիական բանակին մէջ, ի Հապէշստան, այնպէս մ՚ըրաւ որ Հէրըլտ Մակտալայի գրաւման և

Թէոդորոս թագաւորին մահուան առաջին լուրն ունեցաւ, և Պէնէթ, որ նոյն պահուն Լոնտրա կը գտնուէր, չարաճճիաբար գնաց անձամբ ծանուցանել Վիքթորիա թագուհւոյն թէ անգլիական բանակն յաղթանակ տարած էր ի Հապէշստան :

ՔԱՂՈՒԱԾ
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԼՐՈՑ
9-15 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1885

ԱՐՏԱՔԻՆ

Անգլիոյ երեսփոխանաց ժողովոյն մէջ, Սըր Սթաֆորդ Նորթքոդ ընդլայնեց իւր պարսաւանաց առաջարկն ընդդէմ Պ. Կլատըսթոնի Նախարարութեան արտաքին աշխարհավարութեան : Պ. Կլատսթոն պատասխանեց թէ կառավարութիւնը կ'աշխատի կատարել իւր պարտականութիւններ ըստ նորանոր պարագայից, բայց չի կրնար չքմեղել իւր այդպէս աշխարհավարութիւն՝ կանխաւ խոստումներ տալով Խորհրդարանին : Նախարարապետը կը խնդրէ Սըր Ս. Նորթքոդի առաջարկին մերժումը :

— Ընկերական Քրի- տի- Բէօբ (Ձայն ժողովրդեան) թերթին գլխաւոր խմբագիր Պ. Ժիւլ Վալէս մեռաւ զինք տանջող շաքարախտէն : Նորա թաղման հանդէս հակագերմանական ցոյցի մը առիթ տուաւ Փարիզի մշտայոյզ և անզուսպ «ուսանող» դասերուն : — Դագաղին հետեւող ամբոխին մէջ կ'երեւէր դրօշ մը որոյ վրայ գրուած էր «Գերմանացի Ընկերվարականք» : Ի Քարդիէ-Լադէն, ի տես սոյն դրօշի, լսուեցան «Կեցցէ Ալզաս-Լօռէն», «Կեցցէ Ֆրանսա», «Անկցի Բրուսիա», «Անկցի Պիզմարք» աղաղակներն, եւ խումբ մը ուսանողք յարձակեցան օտար դրօշին վրայ : Քարեր նետուեցին, հարուածներ փոխանակեցան, բայց յարձակողք յետս մղուեցան : Պաստիլի մօտ նոյն տեսարան կրկնուեցաւ : Պէռ Լաշէզի գերեզմանատան մէջ, ընկերվարական բանախօսներ դամբանականներ արտասանեցին, բայց յարուցեալ խռովութեան մէջ կիսկատար մնաց նոցա խօսքն, ըստ օրինակի ամեն անիշխանական գումարմանց :

— Փետր. 16ին Բարիզի համայն եկեղեցեաց մէջ հանդանակութիւնք եղան՝ հիւանդանոցներու մէջ խոստովանահայր քահանայներ պահելու ծախուց համար, ըստ որում երկու տարիէ ի վեր կառավարութիւնը դադրած է վճարել այս ծախք :

— Թայմզ լրագրոյն Աղեքսանդրիոյ թղթակիցը կը հեռագրէ փետր 18 թուով. — «Ինչ ինչ ակմբոց մէջ, քաղաքական նշանակութիւն մը կընծայուի Զարին կողմէ Եգիպտոսի Ղպտիներու Պատրիարքին պատուանշան մը տրուելուն, եւ այն մանրակրկիտ ջանից որով կ'ուզուի ապացուցանել թէ Ռուսիա մասնաւոր համակրանք մը կը տածէ դէպի Ղպտեան Եկեղեցին յԵգիպտոս :»

— Ռուս կառավարական գանձէն նոր գողութեան մը դատը պիտի վարի Քազանի զինուորական Ատենին առջեւ, յորում զանազան կարգէ տիտղոսաւոր պաշտօնակալներ, գնդապետներ, կառավարական պայմանագիրներ, ([illegible]), և ուրիշներ պիտի ամբաստանուին թէ զինուորաց հագուստին համար կառավարական գանձէն առնուած գումարներու մէջէն քանի մը միլիոն րուպլիի գողութիւն ըրած են.

— Պրուսէլէ կը հեռագրուի առ Թայմզ.

Օրէնսգիտաց ու մասնագիտաց յանձնաժողով մը պիտի պատրաստէ համաշխարհային ժողովոյ մը հիմնագիրն, որ պիտի գումարի ամեն քաղաքակիրթ ազգաց Առեւտրական Օրէնքները միօրինակութեան վերածելու նպատակաւ : Օտար տէրութիւններէն պիտի խնդրուի պաշտօնական պատուիրակներ ղրկել ժողովոյն, որ ամենէն աւելի պիտի զբաղի փոխանակագրոց, փոխադրութեան պայմանագրոց և ծովային օրէնսդրութեան խնդիրներով :

— Ժուռնալ տը Սէն-Բէթէրսպուրկ և Նօվօ, ռուս կառավարութեան երկու պաշտօնական թերթերը, բոլորովին անհիմն կը հռչակեն զայն լուր թէ Ռուսք Հերաթի վրայ կը քալեն :

— Պ. Վատինկտոն, Փրանսական դեսպան ի Լոնտոն, փետր. 18ի գիշերը դիւանագիտական ճաշ մը տուաւ, յորում ներկայ էր նաեւ Հասան Ֆէհմի փաշան :

— Լոնտոնէ ի Լիվրբուլ երեսուն հազար անգլիական ոսկւոյ արժէքով երկաթուղեաց բաժնեթուղթ տանող գործակալ մը շոգեկառքին մէջ ննջած լինելով, արթննալուն ամենքն ալ գողցուած գտաւ։ Իրեն հետ նոյն կառքն էին պատուաւոր մարդու դէմքով և վայելուչ հագուստով երկու անձինք, զորս չգտաւ այլ եւս՝ երբ արթնցաւ։

ՆԵՐՔԻՆ

Երկաթուղեաց միացման գործն Օսմ. Պանքային յանձնող Կայսերական Իրատէն անցեալ ուրբաթ առաւօտ ելած և անմիջապէս հաղորդուած է Պ. Պէրժէի, որ, ինչպէս յայտնի է, Փարիզի Օսմ. Պանքային վարչական ժողովոյ ազդեցիկ անդամներէն մին է, և ժամանակէ մ'ի վեր մայրաքաղաքս կը գտնուէր՝ երկաթուղեաց միացման խնդրոյն կարգադրութեան համար։

Այսպէս կը կարգադրի ահա ամենակարեւոր խնդիր մը, որ քաղաքային մեծ խնդրոյ մը հանգամանքն ստացած էր, և որ մեծապէս պիտի նպաստէ երկրին վաճառականութեան զարգացման։ 1886 թուականին մայրաքաղաքս պիտի կրնայ միանալ Եւրոպիոյ հետ, երկաթուղւոյ ուղղակի գծով մը։

— Ելմտական նախարարութիւնն Օսմանեան Կ. Պանքային հետ 90 հազար Օսմ. ոսկւոյ փոխառութիւն մը կնքած լինելով, յիշեալ Պանքան երեքշաբթի 70 հազար ոսկի վճարեց Ելմտական գանձուն, ի հաշիւ այդ փոխառութեան։

— Հայազգի վաճառական Ոսկեան Աբիկ էֆէնտի՝ Սըրմաքէշհանէի տնօրէն կարգեցաւ։

—Վերջերս կատարուած վիճակագրէ մը կ'երեւի թէ 1884 տարւոյ մէջ ամբողջ Օսմանեան հողին վրայ հաւաքուած բուրդի քանակութիւնն է 18,080,000 հոխա, որոյ 700,000 հոխան Կ. Պոլսոյ շրջակայներէն ժողվուած են. 2,800,000 հոխա Սուրիոյ, Պաղտատի և շրջակայ գաւառներէն. 8,500,000 հոխա Գոնեայէն, Էնկիւրիէն և Էսկի-շէհիրէն. 4,000,000 Քիւրտիստանէն ու Վանէն և 2,000,000 Եւրոպական Թուրքիոյ գաւառներէն։ Այս ապրանաց տասնեւչորս ու կէս միլիոն հոխան տեղական սպառոյից համար սպառուած է և երեք միլիոն հինգ հարիւր ութսուն հազար հոխան դուրս հանուած է։

—Սաատէթ կ'իմանայ թէ Պետական Խորհուրդն որոշած է այսուհետեւ 40 փարանոց փուլ փակցնել Թատրոնի, Պարահանդիսի և Նուագահանդիսի տոմսակաց վրայ. առանց փուլի գտնուած տոմսակք պատասխանատուութիւն պիտի հրաւիրեն կըրողին վրայ։

—Քարասիի երկրագործական քննիչ Ալթոն էֆէնտի շաբաթ օրն իւր պաշտօնատեղին ուղեւորեցաւ։ Յիշեալ պաշտօնատարը, նախ Պրուսա երթալով՝ Մահալըճի արքունական ագարակներն աչքէ պիտի անցունէ տեղւոյն գերմանացի քննչին հետ համաձայնութեամբ։

—Կը լսենք թէ ոստիկանաց և ժանտարմայից համազգեստները փոփոխութիւն պիտի կրեն ի մօտոյ և բոլորովին նոր ձեւերու պիտի վերածին։

—Օսմանեան ընդհանուր պարտուց միացեալ արժէթղթերը շաբաթ օրէն սկսեալ շրջաբերութեան հանուեցան։

—Նիկոմիդիոյ մէջ ժամանակէ մ'ի վեր սկսուած բանտին շինութիւնն այս օրերս բոլորովին աւարտած լինելով, 400ի մօտ դատապարտեալք հին բանտէն ի նորն փոխադրուեցան։

—Կրէտէի Վիճտան լրագիրը կը ծանուցանէ թէ տասանորդի արոց դէտը քանի մը օր առաջ սպաննուեր է. ոճրագործը քրիստոնեայ լինել կը կարծուի։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Երուսաղէմի Պատրիարք Ամեն. Եսայի Սրբազան թէպէտ կը պատրաստուէր ուրբաթ օր մեկնիլ մայրաքաղաքէս և յատուկ կոնդակաւ իւր հրաժեշտի ողջոյնն ուղղած էր առ Ազգ. Ժողովն և Կեդրոնական Վարչութիւնն, սակայն վերջին պահուն բարեդէպ առթիւ մը Ն. Սրբազնութիւնը շաբաթ մը յետաձգած է իւր ուղեւորութիւն։

Ն. Սրբազնութեան Կ. Պոլսոյ փոխանորդ Գեր. Սիմէոն եպիսկ. Սէֆէրեան և Պատրիարքարանի գործակատար Ֆրէնկեան Աբրահամ էֆ. ուրբաթ առաւօտ Եըլտըզի պալատը գնացին, Ամեն. Եսայի Պատրիարք

Հօր կողմէ շնորհակալեաց ուղերձ մը մատուցանելու համար առ Վեհ. Սուլթանն, որով Եսայի Պատրիարք յայտնելով իւր ի Կ. Պօլիս մեկնումն, ներողութիւն կը հայցէր Ն. Վեհափառութենէն որ անձնական տկարութեանը պատճառաւ չկրնար անձամբ ներկայանալ յառաջ կայսերական գահոյից և իւր երախտագիտութիւնն արտայայտել Երուսաղէմի պարտուց խնդրոյն կարգադրութեան եղանակին Ն. Կ. Վեհափառութենէն ընդունուելուն համար, և այս առթիւ ջերմ բարեմաղթութիւններ կ'ընէր վասն երկարութեան Վեհ. Սուլթանին անգին կենաց և վասն բարօրութեան Օսմանեան պետութեան։

Երկրորդ սենեկապետ Վսեմ. Հաճի Ալի պէյ ուղերձն առնլով տարաւ մատոյց զայն Վեհ. Սուլթանին և քիչ վերջը վերադառնալով, այս առթիւ Նորին Կայս. Վեհափառութեան գոհունակութիւնն ու բարեւներն յայտնեց, ծանուցանելով միանգամայն թէ Վեհ. Կայսրը կը փափաքի որ Եսայի Պատրիարք շարաթ մ'եւս յետաձգէ զիւր մեկնումն և թէ այս օրերս Իւր ներկայութեան պիտի ընդունի զՆ. Սրբազնութիւն։

Գեր. Սիմէոն եպիսկոպոս փութաց Կայսերական այս հրամանն անմիջապէս աւետել առ Եսայի Ս. Պատրիարքն որ յետաձգեց իւր ուղեւորութեան պատրաստութիւնները։

—Վանայ առաջնորդական տեղապահ Տ. Պօղոս Եպիսկոպոսէն հեռագիր մը հասաւ ի Պատրիարքարան որ կը յայտնէ թէ Բաղունի Յովհաննէս վարդապետ կը յուղէ Հէքքեարիի ժողովուրդն։

Պօղոս Եպիսկոպոս յիշեալ վարդապետին փութով երկրէն հեռացումը կը խնդրէ։

—Ազգային ժողովը չգումարուեցաւ այս ուրբաթ օր։ Ծաղկազն օրակարգը լինելով Կաթողիկոսական Խնդիրն, այս մասին Կաթողիկոսական Յանձնաժողովոյ պատրաստած տեղեկագրին տպագրութիւնն աւարտած չէ դեռ և հազիւ չորեքշաբթի կրնայ աւարտիլ։

Արդ՝ Մայր դիւանը նկատելով որ Երեսփոխանք ժամանակ չպիտի ունենան այդ կարեւոր գործն ուսումնասիրելու, հարկ դատած է յաջորդ ուրբաթին ձգել ծողովոյ նիստը։

—Տփղիսի հայ թերթերէն կը տեղեկանանք թէ Ատրպատականի նահանգին ընդհանուր կառավարիչ Գահաժառանգ իշխանը թէեւ հրամայեր է որ վերջին աւազակութիւներէ կողոպտուած Հայերուն մնասը վճարուի, սակայն իւր հրամանը կանոնաւոր կերպիւ ի գործ չդրուիր։ Պարսկերէն լեզուաւ հանրագիր մը պատրաստելով ստորագրել տուեր են բռնաբարուած Հայերուն՝ իբր թէ հաշտուած են բանակալ խաներու հետ։ Այլ թշուառ Հայ գիւղացիներն, որք ո՛չ հասկցած են այդ հանրագրի իմաստն և ո՛չ ալ հաշտուած, իրենց կողմէ Սարգիս Մէլիք-Ճհանենեանց անուն անձ մը ղրկած են ի Թէհրան՝ Վեհ. Շահին հայրական գութն հայցելու։ Փափաքելի է որ Շուշիի Գարատաղցիներն ալ Գեր. Թեմակալ Առաջնորդ Սրբազանին միջոցաւ աշխատին իրենց իրաւունքները ձեռք բերել և վերստին հեռագրեն ի Թէհրան։

—Զարօնճաքի Առաջն. Տեղապահ Թէոդորոս վարդապետ գիր մը ղկելով ի Պատրիարքարան, կը ծանուցանէ թէ քաղաքին եկեղեցին ցարդ զանգակ չունենալուն համար, զանգակ մը կախել տուեր է. սակայն կը խնդրէ որ Բ. Դրնէն հրամանագիր մը ղրկուի առ կուսակալն, որ հրաման տայ նոյն զանգակը հնչեցնելու։ Պատրիարքարանն այս մասին հարկ եղած դիմումը պիտի ընէ հարկաւ առ որ անկ է։

—Ամասիոյ առաջնորդ Պօղոս վարդապետ Խոլատմեան, տեղւոյն Ազգ. Ընդհանուր, Կրօնական և Քաղաքական ժողովները լուծած լինելով, Պատրիարքարանէն հրահանգ ղրկուեցաւ իրեն, որ նորոգ ընտրութեանց ձեռնարկելով, տեղական ժողովներ կազմէ և ընտրութեանց տեղեկագրերը փութապէս ի Պատրիարքարան յղէ ի վաւերացումն։

—Տիվրիկի Թաղ. խորհուրդն այս անգամ եւս կը գրէ առ Պատրիարքարան, թէ Կեղր. վարչութիւնն հաճի վաւերացնել Մամիկոնեան Վարդան վարդապետին Առաջնորդական տեղապահութիւնն, որ ժամանակէ մ'ի վեր հոն կը գտնուի՝ առանց պաշտօնական յարաբերութիւններ ունենալու տեղական կառավարութեան հետ։

—Գոհութեամբ կը կարդանք Պէրլինի լրագրաց մէջ թէ՝ ի մօտոյ գերմանական մայրաքաղաքին մէջ նկարահանդէս մը պիտի

բացուի հայազգի մեծահռչակ նկարիչ Պ. Յովհաննէս Այվազովսքիի գործերուն ։

— Բեզրսպուրկի ազգայիններէն և Հայոց Միացեալ Ընկերութեանց Պատւոյ անդամներէն Ազնուամեծար Աղա Մկրտիչ Սանասարեանց, 1,000 ֆրանքի գումար մը ղրկած է Ընկերութեան, ի հաշիւ ներկայ 1885 տարւոյ ծախուց Վասպուրական գաւառի Խարակոնիս գիւղի վարժարանին ։ Յայտնի է արդէն թէ յիշեալ Մեծ. Ազգային իւր պաշտպանութեան ներքեւ առած է սոյն վարժարանն, որոյ ծախուց համար ամեն տարի 1,000 ֆրանքի գումար մը կը վճարէ Ընկերութեան ։

— Տփղիսէն կը գրեն մեզ թէ Երեւանի ազգայնոց աքսորման պատճառաւ, տեղւոյն հայ և ռուս հասարակութիւնը զզուած է Երեւանայ կառավարչէն և նորա արբանեկաց ընթացքէն և կը փափաքին Վեհ. Զարին բողոք բառնալ նոցա քմահաճ վարմանց դէմ ։

— Արեւելք՝ Ճէզիրէէն գրուած մանաւոր նամակէ մ'առնլով հրատարակած էր թէ Ճէզիրէի ազգայինք առանց եկեղեցական գրեանց և առանց քահանայի մնացած լինելով, զուրկ կը գտնուին հոգեւոր մխիթարութենէ ։

Սովելոց Կեղր. Յանձնաժողովը դիր մը ղրկելով ի Պատրիարքան խնդրած է թէ 1884 սեպտ. 17ին Թովմասեան Յակոբ անուն անձի մը միջոցաւ պահանջուած դըրքերն յուղարկուած են ի Ճէզիրէ ։

Պատրիարքական Գեր. Տեղապահ Հայրն, այս պաշտօնական գիրն ստանալէ յետոյ, ըստ որոշման Կրօն. ժողովոյ դիր մը յղեց առ Տիգրանակերտի գաւառական Կրօն. ժողովն, որ քահանայ մը յղէ ի Ճէզիրէ և տեղւոյն ազգայնոց բարոյական վիճակին վրայօք եւս տեղեկագիր մը փութացնէ ի Պատրիարքարան ։

Ազգ. վարչութեան Խառն ժողովն այս չորեքշաբթի օր գումարեցաւ ի Ղալաթիա, ընդ ատենապետութեամբ Վսեմ. Մաքրուա Սիմոն պէյի, և հետեւեալ անօրէնութիւններն բրաւ ։

1. Բարու քէհեայի Աբրահամ էֆէնտիէն գոհութեամբ լսեց թէ Պատրիարքական ընտրութիւնը Բ. Դրան ծանուցանող Ազգ. ժողովոյ Մոդդաբաթա նախարարաց խորհրդէն ընդունուելով, Կայս. Պալատը ղրկուած է Վեհ. Սուլթանին վաւերացման մատուցուելու համար ։

3. Ժողովն ընթերցաւ Ամեն. Տ. Եսայի Պատրիարքի մէկ գիրն որով Ն. Սրբազնութիւնը կը ծանուցանէր թէ ի մօտոյ կը մեկնի մայրաքաղաքէս և օրհնութեան երկու կոնդակ յղած է առ Վարչութիւնն և առ Ազգ. ժողովն ։

Ժողովականք ոմանք առաջարկեցին որ յատուկ պատգամաւորութիւն մը կարգուի Ն. Սրբազնութեան յուղարկ գնալու համար մինչեւ ի շոգենաւ, և Իզմիրլեան Տ. Մատթէոս Սրբազան մինչեւ յԵրուսաղէմ ընկերակցի Ն. Սրբազնութեան իբրեւ պատգամաւոր, և հոն սպասէ Նորընտիր Ս. Պատրիարքի հրաւիրակաց գալստեանը, և ընկերանալով անոնց, իբր հրաւիրակ Կ. Պոլիս վերադառնայ, ընդ Նորընտիր Ս, Պատրիարքին ։

Այս առաջարկ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ ժողովէն ։

Այս պահուն, Գեր. Սիմէոն Սրբազան Սէֆէրեան յայտնեց՝ իւր Կայսապալատ երթալն, ի դիմաց Ս. Պատրիարքին ուղերձ մը մատուցանելն և այս առթիւ Ն. Սրբազնութեան ուղեւորութեան յետաձգումը Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու համար ։

3. Ցետոյ ժողովն, ինտրկայութեան Ազգ. ժողովոյ Մայր Դիւանի, իւր օրակարգին անցաւ, որ էր «Ընտրութիւն հրաւիրակաց առ Նորընտիր Ս. Պատրիարքն ։» Ժողովականներէն ոմանք առաջարկեցին որ հրաւիրակութիւնը մինչեւ Իզմիր երթայ, և ոմանք առաջարկեցին որ մինչեւ Հօպպէ երթայ Ն. Սրբազնութեան գալստեան

սպասելու համար, սակայն հուսկ յետոյ ժողովն համակերպեցաւ Ազգային Ժողովոյ Մայր դիւանի առաջարկութեան, որ էր մինչեւ յԵրուսաղէմ ղրկել պատուիրակութիւնն :

Այս ժողովն հրաւիրակաց ընտրութեան ձեռնարկելով, Մայր Դիւանն առաջարկեց որ մէկ եպիսկոպոս, մէկ վարդապետ և մէկ քահանայ ու Բարու. Բէհնեսանի Թրէնկեան Աբրահամ էֆէնտին հրաւիրակ ընտրուին: Ազգ. ժողովոյ Ատենապետ Վսեմ. Եուսուֆեան Տիգրան էֆէնտի յարեց միանգամայն թէ ինչպէս որ հոգելոյս Պօղոս Պատրիարքն և նախկին Պատրիարք Ամեն. Խրիմեան Սրբազանն արժանավայել շքով բերուեցան մայրաքաղաքս, այս անգամ եւս նմանօրինակ հանդիսաւոր շուք և յարգանք ընծայուին Նորընտիր Ս. Պատրիարքին :

Ժողովականք յիշեցին թէ երկուցունց Պատրիարքաց եւս 3-4 եկեղեցական հրաւիրակներ ղրկուած էին, և հաւանեցան Ատենապետ էֆէնտիին առաջարկին :

Ըստ այսմ, ժողովն միաձայնութեամբ հրաւիրակ ընտրեց զՏ. Մատթէոս Եպիսկ. Իզմիրլեան, Տ. Յակոբ վարդապետ Աշըտ Փափազեան և Տ. Յովհաննէս Աւագ քահանայ Մկրեան, ինչպէս և Բարու Բէհնեսանի էֆէնտին :

Յետ այս որոշման, Տ. Խորէն Նար-Պէյ Սրբազան դիտեց թէ ինք՝ իբրեւ ատենապետ Կրօնական ժողովոյ իրաւունք ունէր հրաւիրակաց առաջինը լինելու և փափաք յայտնեց որ ժողովն անտես չառնէ զինք այս իրաւունք, թոյլ տալով իրեն հրաւիրակաց ընկերակցիլ յԵրուսաղէմ:

Ժողովը բանաւոր դատելով Նար-Պէյ Սրբազանի այս փափաքն, Ն. Սրբազնութիւնն ևս հրաւիրակ ընտրեց :

4. Ապա ժողովն օրակարգին երկրորդ խնդրոյն անցաւ, որ էր «Ընտրութիւն յանձնաժողովոյ ի մասին Պարտուց բարձման Երուսաղեմի»:

Այս Յանձնաժողով կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով

Տ. Մատթէոս Եպիսկոպոս Իզմիրլեան.

Վսեմ. Սեպուհ էֆ. Մաքսուտեան.

Վսեմ. Յովհաննէս էֆ. Նուրեան.

Մեծ. Բարսեղ էֆ. Հալաճեան.

Մեծ. Սինեքերիմ էֆ. Մանուկեան.

Այս յանձնաժողովոյ պաշտօնն է, ըստ վերջին բանաձեւի Ազգ. ժողովոյ, Երուսաղիմայ պարտուց բարձման համար Ազգ. վարչութեան հրահանգները ի գործ դնել, հսկել տրոց բաշխման վրայ ինչպէս ի գաւառս նոյնպէս և ի մայրաքաղաքիս, ծրագիր մը պատրաստել և Ազգ. վարչութեան վաւերացման բերել, թէ ի՞նչ եղանակաւ կարելի է այսուհետեւ Երուսաղէմի Վանքը պարտուց չենթարկել, եայլն :

5. Մշոյ Ս. Կարապետի վանուց Նորընտիր վանահայր Տ. Արիստակէս եպիսկոպոս Դերձակեան որ իւր պաշտօնին նկատմամբ ինչ ինչ հրահանգներ ստանալու համար ի ժողով հրաւիրուած էր, անձամբ հրաժարական տուաւ քանի մը առարկութեամբք :

Ժողովն յառաջիկային վերապահեց այս խնդրոյն վերջնական կարգադրութիւնն :

—Սեւերեկի Դպր. Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ կը ծանուցանէ թէ տեղւոյն քաղաքական ժողովոյ ատենապետ Յովհաննէս Աղա՝ իւր որդւոյն Կիրակոս էֆէնտիի հարսանեաց առթիւ 500 ղրուշ նուիրեր է յիշեալ ընկերութեան:

ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

NORTH BRITISH AND MERCANTILE
Insurance company

ՆՈՐԹՀ ՊՐԻԹԻՇ ԷՆՏ ՄԸՐՔԸՆԹԱՅԼ

Լոնտրայի և Էտինպուրկի ապահովութեան ընկերութիւն — Անգլ. Լիր.

Արտօնեալ դրամագլուխ		3,000,000
Բաժանորդագրեալ դրամագլուխ		2,500,000
Վճարեալ »	625,000	
Պահեստի դրամ հրդեհի պատահականութեանց դէմ	1,592,235	
Կեանքի պատահականութեանց դէմ պահեստի դրամ	3,841,194	
		6,058,429
Հրդեհի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	1,186,865	
Կենաց ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	551,307	
		1,738,172

NORTHERN
Assurance company

ՆՕՐԹՀԸՐՆ

Լոնտրայի և Էպըրտինի ապահովութեան ընկերութիւն — Անգլ. Լիր.

Բաժանորդագրեալ դրամագլուխ		3,000,000
Վճարեալ »	300,000	
Պահեստի դրամ հրդեհի պատահականութեանց դէմ	811,871	
Կեանքի պատահականութեանց դէմ պահեստի դրամ	1,778,300	
		2,890,171
Հրդեհի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	520,206	
Կեանքի ճիւղէն հասոյթ 1883 տարւոյ	251,572	
		771,778

Ստորագրեալն իւր բազմաթիւ յաճախորդաց և քաղաքիս ընդհանուր յարգոյ հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ ինքն վերոյիշեալ երկու ընկերութեանց միացեալ գործակատար ընտրուած ըլլալով, այնպիսի դրութեան մը մէջ կը գտնուի, որով հրդեհի դէմ ապահովութեան մեծ դիւրութիւններ կը մատուցանէ։

Ապահովութեանց կարգադրութիւնները կը բաղկանան երկու ընկերութեանց մէջ համեմատական բաժանումէ մը, և այսպէս ապահովութեան և դիւրութեան աւելնալովը՝ Ընկերութիւնս ալ կրնայ աւելի մեծագումար ապահովութիւն բռնողներու ինքզինք ներկայացնել։

Գրեթէ ամէն կարգի վտանգաւոր ապահովութիւնք կրնան ընդունիլ, ինչպէս Բերայի, Ղալաթիոյ և Պոլսոյ մէջ, նոյնպէս մօտակայ քաղաքները, գիւղերն և գաւառները։

MARITIME
Insurance Cie limited of Liverpool
Capital Lt. 500,000

ՄԱՐԻԹԱՅՄ

Ծովային ապահովութեան ընկերութիւն

Դրամագլուխ 500,000 Անգլ. լիրա

Ստորագրեալը, շոգենաւներու և առագաստանաւերու մէջի վաճառքներն ու կարասիները խիստ օգտակար պայմաններով ապահովելու իշխանութիւն առած է ընկերութեան կողմէ։

Գիներուն և այլոց վրայ տեղեկութիւն առնալ ուզողք պէտք է դիմեն Ղալաթա, Քօմիսիօն խանի անկիւնը՝ երկաթէ կամուրջին վրայ նայող սենեակն, առ

Կ. Պոլսոյ Ընդհ. Գործակատար յիշեալ Ընկերութեանց
ԳԱՌՆԻԿ Ց. ՍԵՐՈԲԵԱՆ

Արտօնատէր Կ. Ս. ԽԻԹԻՒՃԵԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՅ